CİLT: 21 NİSAN 1974 SAYI: 247

yeni ufuklar

Orhan Burian
KLÂSİKLER ÜZERİNE
Azra Erhat
TERCÜME BÜROSU
Afşar Timuçin
DEVLET VE SANAT
Hilmi Yavuz
BİR OSMANLI - TÜRK FELSEFESİ NİYE YOK
Sami N. Özerdim
BİR BARDAK SU
İsmet Zeki Eyuboğlu
KÜLTÜR IŞIĞI
M. Başaran
KÖY ENSTİTÜLERİNİN GÜCÜ
Selim İleri
TÜRK SİNEMASI ÜZERİNE
Vedat Günyol
DÜŞÜNCE SAĞLIĞI
Hüseyin Erdem
HALK SANATI VE BİR YAKLAŞIM
Cengiz Gündoğdu
ADAK
İ. Z. Eyuboğlu
ANADOLU TÜRKÇESİ
Oğuz Arıkanlı
OLAYLAR YORUM İSTEMEZ

YIL: 1974 YENİ SAYI: 247

UFUKLAR

AYLIK SANAT, DÜŞÜNCE DERGİSİ

Kurucusu :
ORHAN BURİAN

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI KLÂSİKLERİ ÜZERİNE

Orhan Burian

1946 sonuna kadar çıkanları ile Millî Eğitim Bakanlığı Klâsikleri beş yüzü buldu. Memleket kültürünün bir geçiş döneminde kurulan bu kitaplık bütünüyle bir anıttır. Düşünce yeni olmayabilir. Bu hümanizma akımına Bakanlıktan başka sahipler çıkabilir: Hiç değilse *Yücel* dergisinin aynı yönde bir iki yıl önceden atılmış bir adımı var. Ama araçları, yetkilileri bir araya getirmek ve geniş ölçüde, ciddî bir işe girişmek ancak devletin harcı olabilir. Devlet de, hem cömert, hem uzağı gören bir kafayla bu işin yönetimini üstüne aldı. Kurulan kitaplık işte bu kafa sayesinde büyük olmuştur.

Bu önemli devlet işini yürütmek Bay Hasan Âli Yücel'den Bay Reşat Şemsettin Sirer'e geçtiği şu sırada, bundan önceki beş yılın yayınına bakıp kısa bir hesaplaşma yapmak belki faydalı olur. Gerçi, klâsikler üstüne söylenmesi gerekli yeni bir şey yok. Düşünce o ka-

dar yerinde, o kadar gerekli ki, bunun savunmasına söz harcamak bile yersiz. Dünya klâsiklerinin bütün dillere çevrilmesini kararlaştıran Birleşmiş Uluslar Genel Kurulu işin önem ve gereğini açıkça belirtiyor. Ama, üzerinde durulacak, durulmasından hayır gelecek bir nokta var: O da, düşüncenin uygulanma biçimidir. Bu iş türlü biçimlerde görülebilir. Her biçiminin de bir bakıma hem iyi, hem kötü yanları bulunabilir. Millî Eğitim Bakanlığının da geçmiş yıllardaki klâsik yayını işine bakarken ilerisi için faydalı dersler alınabilir sanıyorum.

Görülen işin iyi yanları nelerdir? Memleketin çeviri sorunu ile, düşünce ve uygulama bakımından uğraşmış kimseleri bir araya toplayıp hepsine danışmak (1); bu topluluğa dünyanın belli başlı dillerinde klâsik olarak tanınanların bir listesini hazırlatmak (2); bu listedeki eserleri beş yıl içinde çevirmeye karar vermek (3); eserleri isteklilerine dağıtmak, ama istekli, yetkisi bilinen bir kimse değilse daha önce çeviri yetisini bir kontroldan geçirmek (4); gelen çevirileri merkezde bir daha çeviri doğruluğu ve ifade düzgünlüğü bakımından kontrol ettirmek (5); çeviri uygun görüldükten sonra, başlanan eseri öbür kitaplarıyle bir örnek olarak bastırmak.

Ancak, ne kadar yerinde ve güzel olursa olsun, hiç bir niyet, iş haline geçerken noksan ya da aksak kalmaktan kurtulamıyor; pürüzsüz olarak meydana çıkamıyor, belki de insanın kendi zaten kusursuz bir yaratık olmadığı için! Millî Eğitim Bakanlığı'nın klâsik yayınında da öyle oldu. İşin her aşamasında, ikinci dereceden de olsa, bazı pürüzler gösterilebilir.

Listeden işe başlarsak, görürüz ki, memleket bakımından önemli eksikler (Andersen Danimarkası, *Kale-*

vala Finlandiyası bir yana) yoksa da, alınan memleketlerin eserlerini birbiriyle kıyaslayınca ölçüsüzlükler görülüyor. Öyle ki, bu listeye bakan, Renaissance'ı besleyen İspanyol edebiyatıyle aslında yüz, yüz elli yıllık bir geçmişi olan Macar edebiyatını bir boyda sayacak. Yani, kimi memleketlerin edebiyatı fazla elenmiş, kiminde akla gelindiği kadar alınmış. Oysa, bütün memleketler için aynı bir klâsik düşüncenin ölçüsüne göre eser seçmek gerekti. Bir memleketin kendi edebiyatı için klâsik bildiği her eserin dünya klâsiği olması gerekmez. Bunun için de, Türkiye düşünülerek seçilen klâsiklerin, İngiliz ya da Alman edebiyat tarihlerinin sözüne göre seçilmemesi doğru olur. Hazırlanan liste bu bakımdan kusurlu olmuştur.

Listeyi gerçekleştirmek için beş yıl ayırmanın kendi başına önemi yoktur. Çeviriler, zaman yeterse 1949'da tamamlanır; yetmezse daha sonra. Şimdiden üçte ikisi bittiğine göre, geri kalanı iki buçuk yılda hesapça tamamlanabilecek. Ancak, bu beş yıl kaydı, bir düşünüşün ifadesi olarak zararlıdır. Bizde az zamanda çok iş yapmak kaygusu, acelesi var; bir istatistik, grafik merakı var. Sayılara kolayca esir oluyoruz; titiz ve temiz işi, farkında olmadan, çokluk uğruna feda ediyoruz. Doğrusu aranırsa, biz beş yılda 800 eser değil, onun yarısını çıkaramayız: O güçte değiliz. Ama, piyasaya bu kadar çeviri çıkıyor ya, denecek, demek ki, çevirici var; neden onların hepsini seferber edince Bakanlık böyle bir listeyi gerçekleştirmesin? Şundan ki, özel kurumların çıkardığı çevirilerin özü ve seviyesi ne olursa olabilir; Bakanlığın çevirilerindeyse böyle seviye iniş çıkışlarının bulunmaması beklenir. Bu türlü bir amaç da tutturulursa sanmam ki, hattâ elli kişilik bir kurul toplayabilsin. Belki de şöyle düşünülür: Zararı yok, şimdi-

lik arada seviyesiz çeviriler de çıksa olur; ileride bu iş yeniden ele alınır, daha iyi çeviriler çıkarılır. Bu düşüncede olanlar varsa, pek miras-yedice düşünüyorlar. Sekiz on eser on beş yirmi yılda bir yeniden çevirilebilir. Ama, bir klâsik *Külliyat* için böyle düşünülemez. Şu sırada düşünce tarihimizin, on altıncı yüzyıldan beri belki en önemli *toplu* işini görüyoruz. Bir daha bunu tekrarlamaya ne zaman sıra buluruz Allah bilir. Onun içindir ki, bu kitaplığın kavaf işi olmaya tahammülü yok.

Çeviri sorunu böyle sıkı sıkıya zaman sorununa bağlı bulunuyor. Çevirici elbet yetkili olacak; ayrıca, zaman da ferah tutulacak. Bakanlık, belki zamandan fedakârlığı göze almadığı için, çevirilerin seviyesini «Tercüme Bürosu» ile sağlamak yoluna gitti. Büro, bir örnekle, çevirinin hiç değilse kötü olmadığına aklı yattıktan sonra kendisine eser havale ediliyor; eser geldikten sonra da üyesinden birine bunun kontrol işini yüklüyordu. Böylece, çeviriler bir hayli pürüzden kurtulmuş oldu; her zaman değilse bile, bazen çok kötü çevirilerin çıkması da önlendi. Ama, Tercüme Bürosu eylemde umulduğu kadar iyi sonuç vermedi. On on beş kişi (hem de ayrıca bir ya da birkaç görev sahibi olursa) iki yılda (sayfası yirmiden sekiz yüze uzanan) beş yüz cilt eseri baştan başa kontrol edemez; ediyorum sanırsa aldanır. Bu yüzdendir ki, Bakanlık klâsikleri içinde okuyup hayran kaldığımız çeviriler olduğu gibi, daha ilk sayfasından başlayarak yanlışlara zevksizliklere rastladığımız çeviriler de çıkıyor. Bunların iyileri çevirmenlerin kendi başarısıdır; kötüleri ise, Büro'nun çabasının yetmediğini gösteriyor: Yani, umulan dengeli yayını Tercüme Bürosu sağlayamamıştır.

Sonra, baskı işlerinin bir örnekliği sorunu geliyor. Bakanlığın İstanbul ve Ankara'daki basımevleri sayesin-

de yazı tiplerinde, sayfa düzenlenmesinde, kapak ve cilt işlerinde eşliği gözeten temiz bir koleksiyon meydana geliyor. Fransızların Cluny koleksiyonunun kapağını örnek alan bu kitaplar ağırbaşlı; raflarda zarif sıralar halinde uzanıyorlar. Yalnız, bu çeşit koleksiyonlardan beklenen bazı şeyler burada eksik. Bir kere, aşağı yukarı kalınlıkta ve fiyatta olmaları umulurken, ciltler bir formayla 800 sayfa arasında, fiyatlar 30 kuruşla 400 kuruş arasında değişiyor. Seri yayında, hele halk ve gençliği amaçlayan koleksiyonlarda, bu türlü orantısızlıklardan kaçınmak gerekir. Bu da çok büyük eserleri bir iki cilt, küçük eserlerin birkaçını da bir cilt halinde vermekle sağlanır. Sonra, klâsik koleksiyonlarında aranan diğer bir şey de, bu gibi kitaplar tekrar okunacağına göre, onları sağlam çıkarmaktır. Bu bakımdan dikme, yapıştırma, ciltleme işleri özel bir emek ister. Oysa, Bakanlığın kitaplarının ömrü sanki yalnız okuyucunun eline alacağı ana kadarmış gibi davranılıyor. Ele alır almaz karton kapak ayrılıyor; sayfalar kesilir kesilmez, dikişsiz oldukları için, formalar yaprak yaprak kitaptan çıkıyor. Kitap bir defa okunmakla, en ömürsüz kitaplar kadar hazin bir hal alıyor. İnsan zengin olup da bu kitapları ciltletse, sanırım ki, bu sefer de ard kapağı ön kapağına yapışmış gibi duran nice ciltlerin karşısına geçip hayıflanacak. Yani, görünüm güzelliği henüz sağlanmış değildir, kullanış sağlamlığı ise hiç hesaba katılmıyor.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın taze bir güçle klâsik yayınını yürütmeye devam etmesini candan dilediğimiz şu sırada, geçmişteki kusurlara değinmek, bana, başarılarla övünmekten daha hayırlı gözüktü. Çünkü, ortaya konan kitaplık, o kusurlara rağmen, bütün övünmelerin üstüne çıkacak yükseklikte dir. Noksanları ise, daha çok

gayretli ve daha az iddialı olmak şartıyle, hep giderilir şeylerdir. Bu iş yeni bir programda kolayca düzenlenebilir.

Bir defa, son beş yılın deneyini geçirenlere yeniden bir liste hazırlatmak yerinde olsa gerek. Bu listenin bel kemiği yine eskisi olacaktır. Ama, belki yenisinde şu noktalara dikkat etmek uygun düşer:

1. Özel kurumların bastıracağı kadar (kelimenin tam anlamıyle) *harcı âlem* eserlere masraf harcamamk. Örneğin, kitapçıların bastırıp kolayca satabildiği bir kitabı üzerinden hattâ bir yıl bile geçmeden Bakanlık koleksiyonuna almak yersiz bir iştir. Buna karşılık, sürüm tehlikesi yüzünden Ankara caddesince ilgi gösterilmeyen klâsiklere fazla yer vermek doğru olur.

2. Bu eserlerin çoğunun hayal gücü eseri olmasına dikkat etmek. Büyük toplulukların eğitiminde derin etki yapan edebî eserler olmuştur. Esaslı bir hazırlık isteyen düşünce eserleri ise, sayısı hiç bir zaman, hiç bir yerde bine varmayan küçücük topluluklara işleyebilmiştir. Bu gerçeğe sırtımızı çeviremeyiz. Ancak, esas koleksiyonu bozmayacak şekilde bir felsefî eserler koleksiyonu ile bir bilimsel eserler koleksiyoncuğu tertiplemek çok faydalıdır. Meraklısının elinde neden Bacon'un *Advancement of Learning*'i, ya da Russel'in *Introduction to Mathematical Philosophy*'si, neden Archimedes'in risaleleri ya da Newton'un *Principia*'sı bulunmasın?

3. Yeni listede, kitapçı camlıklarında yer bulmayan ama klâsikleşmeye yüz tutan belli başlı yeni eserlere de yer ayırmak. Aslında, bu işe başlanmıştı. Yalnız arada, elde hazır ve küçük diye, ikinci üçüncü dereceden eserleri çıkarmaktan sakınmak gerekir.

4. Çevirilerin ayarlı olmasını başka bir esasa dayamalı. Deney gösterdi ki, çeviri iyi ise kontrolcüye ücre-

tini almaktan başka bir iş kalmıyor; fena ise yapamayacağı ya da yapmak istemeyeceği kadar ağır bir iş kalıyor. Buna göre, alınacak tedbir: ya eserleri, iyi çeviri yapabileceği bilinen kimselere vermek ve bütün sorumluluğu onların imzasına bırakmak; ya da merkezde bir heyet toplayıp bütün eserleri o heyete çevirtmek ve adsız olarak Bakanlık çevirileri diye yayınlamak.

Klâsiklerin çıkarılması, bu noktalar göz önünde tutularak, devam ederse, verimin çok azalacağı muhakkaktır. Buna karşılık, seviyenin yükseleceği çok umulur. Ciltlerin kullanışlı olmasına da dikkat edilirse seriye daha değer kazandırılır. Ama, çalışmalar şimdiki tertipte devam etse bile, hayır yine çok büyüktür. Yazılarıyle dahiliklerini dünyaya tanıtmış bir yığın insan, iyi ya da kötü, ama hiç olmazsa öz dilimizle ilk defa bizlere sesleniyorlar. Sözleri eksiksiz, katkısız kulağımıza geliyor. Bu sözler er geç hayatı ve evreni gözlerimizin önünde aydınlatacak, hayal gücümüzü harekete getirecek, dilimizin bağını çözecektir. Zaten klâsikler bunun için bütün milletlere gereklidir ve bunun için bizdekinden hattâ daha az dengeli koleksiyonlarıyle da birer anıttır.

(*Yücel* dergisi, Şubat 1947)

TERCÜME BÜROSU

Azra Erhat

Ömrümde geçirdiğim büyük şoklardan biridir: 1939 sonbaharında Birinci Neşriyat Kongresi toplanmış, 1940'ın başlarında da Maarif Vekâleti'nce tercüme ettirilecek Klasikler Listesi çıkmıştı. İşte bu Liste elime geçince, çarpıldım, göklere, yıldızlara merdiven dayanmış da biz o merdivenden yukarı tırmanacağız gibime geldi. Bir gün fakülteye giderken Nurullah Ataç'a rastladım:

— Nasılsın bakalım, kedi yavrusu? dedi. Kıs kıs gülerekten kedi yavrusu derdi bana, bu deyiş de, ustanın bir okşayışı gibiydi benim için.

— Heyecan içindeyim, Nurullah Bey, bu Klâsikler listesi ne? Kim çevirecek bunları? Başta, Homeros, İlyada ve Odysseia, Sophokles, Eflâtun... daha kimler kimler, bunları Türkçeye çevirtecekmişiniz, olmaz ki, çevirebilecek adam yok ki Türkiye'de.

— Yok mu? Görürsün. İlkin senden başlayacağız, hangisini seçtin bakalım?

Çaresizlikle omuz silktim:

— A, Nurullah Bey, ben Türkçe bilmem ki...

O sevimli, muzip gülüşüyle bir daha güldü ve sinirli parmaklarıyle çenesini kaşıyarak:

— Höt, o da ne demek, insan ana dilini bilmez mi? Sen bir tercüme seç bakalım, seçemezsen, ben seçeyim senin için. *Elektra* nasıl? Tam sana göre bir şey, senin gibi hırçın, inatçı bir kız. Hadi, fakültende vardır, git al kitabı da hemen başla, vaktimiz dar...

Ataç'ın bu sözlerini hiç ciddiye almadım, aradan bir hafta geçmemişti ki, Sabahattin Eyuboğlu çıktı karşıma, Edebiyat Fakültesinden hocam, Ankara'ya yeni gelmiş, onun hiç şakası yok, ilişkilerimiz hoca talebe ilişkileri, put kesilirim önünde, naz etmeye dilim varmaz. Ataç'la konuşmuş üstelik, *Elektra*'yı bana vermişler, onunla da kalmıyor, Tercüme Bürosu'na gelecekmişim, tercüme üzerine bir iki yazı konusu ayırmışlar benim için, Almanya'da tercüme çalışması, bir de *Aeneis* çevirisi varmış, Türkçe yapılmış, onu eleştirecekmişim.

O gün bugün diyeceğim, ama bugüne yetişmedi o güzel günler, o unutulmaz salı günleri, Tercüme Bürosu'nun toplantıları... Ulus postanesinden yukarı gidilir, sola sapılır, orada yeşil mi ne, dar, yüksekçe bir bina vardı, Talim Terbiye oraya sıkışmıştı, bir de Neşriyat Müdürlüğü, Kadri Yörükoğlu, İhsan Sungu orada, Sabahattin Eyuboğlu da orada. Tercüme Bürosu'na ilk katıldığım gün nasıldı? O gün gibi her salı günü, yüreğim tıp tıp ederek gelir, masanın ucunda bir köşeye kıvrılır, bu büyük adamların arasında benim işim ne diye utanır, büzülürdüm, bana bir şey soruldu mu, yüzüm kızararak bir şeyler gevelerdim. Akşam geç vakitlere kadar çalışılır, gelen tercümeler okunur, tartışılır, dergi için çeviriler, yazılar dağıtılır, sonra da çıkar, Yenişehir'e doğru hep birlikte yürünür, Kutlu'da mola verilir, oturulur, bir şeyler içilir, bir şeyler yenir ve konuşmalar, tartışmalar böyle süregiderdi, bir bir ayrılıp da evlerimize gidene kadar. Ataç konuşurdu çokluk, edebiyat, şiir, dedikodu, fıkra... neler bilmez, neler anlatmazdı, onun ağzından yüzlerce yıllık şiir, dize dize, birer kelebek gibi uçuşurdu ortalıkta, kelimeler birer canlı varlık oluverirdi gözlerimizin önünde. O ne bellekti, o ne şaşmaz zevk! Ağzım açık dinlerdim, ve inanmıştım ar-

tık ki, Klâsikler, ister Yunan, ister Latin, Arap, Hint, Fransız, Rus, İngiliz ya da Alman, Klâsikler çevrilecekti Türkçeye, dile gelecekti Türkçe olarak. Çünkü, bu adamlar önemli adamdı, büyük dilci idi ve Türkiye dünya klâsiklerine inanmış, dünya klâsiklerine bel bağlamıştı kendi kültürünü ve dilini bir düzeye, klâsik diyeceğim bir düzeye getirmek için.

Çok yıllar sonra, Almanya'nın Bad Godesberg şehrinde Uluslararası Çevirmenler Birliği bir toplantı yapmış. Bu toplantıda Hasan Âli Yücel yok artık, Bedrettin Tuncel bulunmuş, o anlatmış, ama Yücel yazıyor *Cumhuriyet* gazetesinde (10 Eylül 1959): Birlik Başkanı, ünlü bir Fransız yazar ve çevirmeni kalkmış ve Türkiye'deki tercüme çalışmalarına değinerek: «Türkiye bir tercüme cennetidir,» demiş.

Bu nasıl bir cennetti ve neden cennetti, onu anlatmaya çalışacağım. İstatistik bilgiler kimi zaman bir anlam taşımaz, kimi zamansa bir gerçeği apaçık ortaya çıkarmaya yarar. Yücel'in yukarıda sözünü ettiğim yazısında şu sayılar veriliyor devlet eliyle Türkçeye çevirtilip yayınlanan tercüme eserleri için: 1940 : 10, 1941 : 13, 1942 : 28, 1943 : 71, 1944 : 103, 1945 : 129, 1946 : 165; ondan sonra duraklama, gerileme, çünkü Yücel Bakanlıktan ayrılmış ve Tercüme Bürosu'nun ilk kadrosu dağılmıştır, ama çeviriler sürüp gidiyor gene de ve 1958'de toplam 965 sayısını buluyor. On sekiz yılda bine yakın eser, klâsik eser Türkçeye çevrilmiş ve devlet eliyle basılmış, yayınlanmış. Ne var ki, bu sayılardan çok daha anlamlı, çok daha somut ve çarpıcı bir kanıt, 1940 yıllarından bu yana hemen her aydının evinde o güzelim beyaz kitaplardan koca koca kitaplıklar kurulduğudur. Bunlar gerçekten *klâsik* niteliğe erişmiş çevirilerdir, çünkü bir yandan dünya klâsiklerini içeriyor, bir yan-

dan da Türkiye'de gerçek çeviri ve gerçek kitap kavramını ortaya koyarak, bu alanda klâsik denebilecek bir temel atıyor, bir geleneğin doğup yaşamasına öncü oluyordu.

Ankara caddelerinde yürürken, Kutlu'larda, Özen'lerde, ya da evlerimizde oturup konuşurken hep bu klâsik kavramı üstünde tartışırdık. Durum açıktı: Tanzimat'la Batı'ya açılmışız, ama hep düzeyde kalmışız, hep ikinci elden yönelmişiz kültür verilerini almaya da, aktarmaya da. Daha doğrusu, Tercüme Oda'ları, Encümen-i Daniş'ler kurulmuş, ama bir tek eser, Batı ya da Doğu düşüncesinin bir tek ana eseri doğru dürüst çevrilmemiş dilimize. Parça parça çeviriler, gelişigüzel seçmeler, ya da kenarda köşede kalmış, hiç bir edebiyat akımının gerçek temsilcisi olamayacak ikinci, üçüncü derecede önemli kitaplar çevrilmiş. Bunlarda, asıl metnin saptanmasına, ya da tercümenin doğruluğuna hemen de hiç bakılmamış, üstelik de yapılan çevirilerin hiç biri kalıcı bir biçimde yayına çıkarılmamış. 1939 yılında Birinci Neşriyat Kongresi toplandığı zaman durum buydu ve bu duruma bir çare bulmak içindir ki, Yücel, Kongre'de şöyle konuşmuştur:

«Garp kültür ve tefekkür camiasının seçkin bir uzvu olmak dileğinde ve azminde bulunan Cumhuriyet Türkiyesi, medenî dünyanın eski ve yeni fikir mahsullerini kendi diline çevirmek ve âlemin duyuş ve düşünüşü ile benliğini kuvvetlendirmek mecburiyetindedir. Bu mecburiyet, bizi geniş bir tercüme seferberliğine dâvet ediyor. Bunu nasıl yapacağız? Neleri tercüme etmeliyiz ve hangi sıra ile, nasıl bir yoldan bu işleri başarmalıyız? Bugün, iyi niyetlere rağmen, elde muayyen bir program bulunmayışı yüzünden bu yolda heba olan emeklere ve paralara acımıyor muyuz?»

Yücel'in bu önerisi kabul edilir, kurulan 27 üyelik Tercüme Encümeni[1] raporunda şöyle der:

«Memleketimizin irfan hayatı için tercümenin bugün büyük bir ehemmiyeti olduğu herkesçe malûmdur. Tercüme, hem memlekete medeniyet âleminin fikirlerini ve hassasiyetini getirmek, hem de dilimizi zenginleştirmek hususunda hizmet edecektir. Bunun için tercüme işinin bugünkü perişan halinde bırakılmayıp bir usûl ve nizam altına alınması muvafık olacaktır.»

Bunun için alınacak tedbirler şunlardır: Çevrilmesi gereken klâsik eserlerin listesini yapmak ve çevirmenlere dağıtmak, «listedeki eserlerin tercüme sırası, mütercimlere tevzii, tercümelerin tetkiki ve tab'ı işleriyle meşgul olmak üzere daimî bir *Tercüme Bürosu* ihdası.» Bedrettin Tuncel, *Tercüme* dergisinin sayı 75 - 76, Temmuz - Aralık 1961'de yayınlanan «Hasan Âli Yücel ve Tercüme» başlıklı yazısında, Tercüme Bürosu üyeleri şöyle gösteriliyor: İlk toplantıda: Halide Edib Adıvar, Saffet Pala, Dr. Adnan Adıvar, Bedri Tahir Şaman, Avni Başman, Nurettin Artam, Ragıp Hulûsi Erdem, Saba-

---

[1] *Tercüme Encümeni şu üyelerden kurulmuştu: Etem Menemencioğlu (Reis), Mustafa Nihat Özün (Raportör), Abdülhak Şinasi Hisar, Ali Kâmi Akyüz, Bedrettin Tuncel, Burhan Belge, Cemil Bilsel, Fazıl Ahmet Aykaç, Fikret Âdil, Galip Bahtiyar Göker, Halil Nihat Boztepe, Halit Fahri Ozansoy, İzzet Melih Devrim, Nasuhi Baydar, Nurettin Artam, Nurullah Ataç, Orhan Şaik Gökyay, Rıdvan Nâfiz Edgüer, Sabahattin Rahmi Eyuboğlu, Sabahattin Ali, Sabri Esat Siyavüşgil, Selâmi İzzet Sedes, Suut Kemal Yetkin, Şinasi Boran, Yusuf Şerif Kılıçer, Yaşar Nabi, Zühtü Uray.*

hattin Eyuboğlu, Nurullah Ataç, Bedrettin Tuncel, Enver Ziya Karal, Sabahattin Ali, Cemal Köprülü, Abdülkadir İnan, Kadri Yörükoğlu. Daimî Büro'ya seçilen üyeler: Nurullah Ataç (Reis), Saffet Pala (Umumî Kâtip), Sabahattin Eyuboğlu, Sabahattin Ali, Bedrettin Tuncel, Enver Ziya Karal, Nusret Hızır. Zamanla bu listede epey değişiklikler olduğu, bazı kimselerin çekildiği, çok daha kalabalık sayıda kişilerin katıldığı bilinir. Ataç'ın küsüp toplantıya gelmez olduğu bir gerçektir, yerine Eyuboğlu yönetirdi toplantıları, ne var ki, Tercüme Bürosu hiç bir zaman çalışmaları başkan, kâtip, şu bu mevkilerdeki belli görevlilerle çalışan resmî bir kurum olarak yönetilmedi, dostça bir işbirliği ve imece havası içinde çalışmaya ve iş çıkarmaya bakıldı. Nitekim, yapılacak çevirileri hazırlamak ve yapılanları eleştirmek için haftada bir salı günleri toplanıp çalışmanın yeterli olmadığı hemen görüldü ve bunun için de ayrı gruplar topluca çeviriler yapmaya koyuldular, başka gruplar ya da kişiler gelen çevirileri incelemeye ve bunları birer rapor halinde salı toplantılarına sunmaya başladılar. Gün geldi çattı: 19 Mayıs 1940'da TERCÜME dergisinin ilk sayısı çıkıverdi.

İlk dört sayıyı annem bir cilt halinde toplamış da onun için elimde var, göz gezdirebiliyorum. 114 sayfalık koca bir kitap, başında Hasan Âli Yücel'in bir önsözü var, şöyle diyor:

«Medeniyet bir bütündür. Şarkı, garbı, yeni veya eski dünyası şahsiyet farklarıyle bu bütünün birer tezahürü sayılabilir. Biz Türkler, tarihin türlü çağlarında ona yeni unsurlar katmış ve ondan, bizim için yeni olan unsurları hiç taassup göstermeden bol bol almışızdır... Maarif Vekilliğinin tercüme işi ile ciddî surette meşgul oluşu, bu hareketin devlet kadrosu dışında inkişafına

bir başlangıç olmak içindir. Bir asırdır nice nice eserleri tercüme ve basma için emek verildiği halde, dünya şaheserlerinden başlıcalarının millî kütüphanemizde bulunmayışı, gelişigüzel çalışıldığının en kuvvetli, fakat en acıklı bir delilidir... Tercüme bizim nazarımızda mekanik bir nakil hareketi değildir. Herhangi bir eser, ana dile geçirilmiş sayılabilmek için bu işi yapanın, müellifin zihniyetini benimsemesi, daha doğrusu müellifin mensup olduğu cemiyetin kültür ruhuna gerçekten nüfuz etmesi lâzımdır. Böyle olunca da, o cemiyetten alacağı mefhumlarla kendi cemiyetinin fikir hazinesini zenginleştirmesi tabiîdir. Bunun içindir ki, ana dilimizin, bu inzibatlı fikir çalışmaları ile, yepyeni tekâmül imkânları kazanacağına inanmaktayız. Her anlayış bir yaratma olduğuna göre, iyi bir mütercim, büyük bir müellif kıymetindedir.»

Dergi iki bölümlüdür: TERCÜMELER adlı birinci bölümden sonra, TETKİKLER adlı ikinci bölüm geliyor. Birinci sayıda dikkati çeken bir nokta, çevirilerin çevrilen metinlerin aslı ile karşılıklı verilmiş olmasıdır. Ataç'la Eyuboğlu'nun birlikte çevirdikleri Valéry'den *Düşünceler* üstünde durmadan geçemeyeceğim. Burada Ataç, italik yazdığı bir notta şöyle diyor: «Sabahattin Eyuboğlu benim gibi değildir; o, tercüme edilen parçanın şekline sadık kalmak ister, ben ise değiştirmeden, «muharrir Türk olsaydı bunu nasıl söylerdi?» diye düşünüp Türkçeye daha munis bir şekil bulmadan rahat edemem. Fakat, itiraf edeyim ki, kendimde Valéry ile hiç bir yakınlık hissetmiyorum; fikirlerini kabul etmediğim için değil, bilâkis onlara hayranım. Fakat, Paul Valéry yazı dilinin sanatkârıdır; ben ise, yazıya bir konuşma edası vermek isterim. Bunun içindir ki, bu parçaların tercümesi hususunda Sabahattin Eyuboğlu'na

uymayı daha doğru buldum; yani, aşağıdaki parçalarda, aslın şeklinden ayrılarak tercüme edilmiş olanlar pek azdır. Bilmem söylemeye hacet var mı? Ben asıl onlardan memnunum. Sabahattin Eyuboğlu ile münakaşa ettiğimiz yerler de oldu; bunların ancak ikisinde sonra uyuşamadık: Onlardan birini onun istediği gibi muhafaza ettim, ötekini benim hoşlandığım şekilde alıyorum; onları da haşiye ile gösteriyorum. N.A.»

İki yerde ayrı çevirilere varmışlar, biri şu: «L'idée habite la prose; mais assiste, surveille, guide la poésie» - Eyuboğlu: «Fikir nesrin içine yerleşir; şiire ise nezaret eder, refakat eder, yol gösterir,» demiş; Ataç ise, ilk tümceyi şöyle çevirmeyi yeğlemiş: «Fikir nesrin içine çekilir. Nazma ise...» - Ne kadar ilginç, değil mi? Aralarındaki tartışma «*habite*» sözcüğünden geliyor besbelli; *habite:* içinde oturur demektir, bir evde oturmak, yaşamak, bir kabı doldurmak anlamına gelir ve statik bir içerik taşır, oysa çevirilerin ikisinde de bu fiil dinamik birer sözcükle karşılanmış: içine yerleşir, ya da çekilir. Valéry'nin demek istediği de şu olsa gerek: düşünce düzyazıyı doldurur, düzyazının doğal içeriğidir, kendi evindeymiş gibi rahat oturur düzyazının içinde, oysa şiir için öyle değil, düşünce onun dışında kalır, ona yol gösterir olsa olsa. Böyle bir şey. Görüyorsunuz, o gün bugün çeviri olanaklarımız çok gelişmiş, çok zenginleşmiş diyebiliriz. Ataç'la Eyuboğlu o gün düşünmüşler, tartışmışlar, tam bir çeviri bulamamışlar bu tümceye, oysa bugün, elbette onların verimli, akla durgunluk verecek çalışmaları ve önderlikleri ile dilimiz ne aşamalar aşmıştır ve biz ne kadar daha rahatız. Bu ikili çevirilerden birkaç örnek daha alalım: «Ecrire, c'est prévoir» - «Yazmak, geleceği görmektir.» - «Nos plus importantes pensées sont celles qui contredisent nos senti-

ments» - «En ehemmiyetli fikirlerimiz, hislerimizle tezat teşkil edenlerdir.» - Ve bir de şu: «Dieu créa l'homme, et ne le trouvant pas assez seul, il lui donna une compagne pour lui faire mieux sentir sa solitude.» - «Allah erkeği yarattı; yalnızlığını kâfi görmedi; ona bir de eş yarattı ki, yalnızlığını daha fazla hissetsin.»

TERCÜME BÜROSU, TERCÜME dergisi ve klâsikler çevirileri Türkiye'de bir çığır açmıştır. Bu çığırı bütünü ve çeşitli yönleri ile burada incelememe olanak ve yer yoktur. Bu çığır, kültür ve edebiyatımızda yenilik getirmekle, dilimizi biçimlendirmekle kalmadı, yayın hayatımızı da bir düzene soktu, bilimde metne ve somut gerçeğe dayanılmasına yol açtı, dünya düşünü, yazını ve sanatı ile alışverişe koydu Türk aydınını ve sanatçısını. Yazara ve okura bir kitap ahlâkı aşıladı. Sağladığı faydalar ve değerler sonsuzdur. Açtığı yoldan yürüyoruz, daha da çok yürüyeceğiz. Bugün anılarımı ve belgelerimi toplayarak böyle bir yazıya koyulmamın asıl nedeni, belki Tercüme Bürosu ve Klâsikler Yayınları gibi, devlet eliyle yeni bir girişimin eşiğine gelmiş olmamızdır. Geldikse, ilk Tercüme Bürosu'nun düşündükleri ve yaptıkları üstünde iyice durmamız ve çizeceğimiz yolu onların ışığında, ama zamanın gelişimini ve gereksinmelerini derinliğine tartışarak belirtmemiz gerekir. Diyeceğim bu kadar.

o

Nâzan Güntürkün

SUNULAR

(Şiirler)
6 TL.

DEVLET VE SANAT

Afşar Timuçin

Sanatçının devletle, devletin sanatçıyla *iyi ilişkiler* kurmasını isteyenler çoğunluktadır. Çok zaman, devletin sanatçıya ilgi göstermediğinden ya da sanatçının devlete uzak kaldığından yakınılır. Gerçekte, devlet-sanatçı ilişkisi, oldukça tehlikeli bir ilişkidir. Devletin sanatçıya, sanatçının devlete yakınlaşmasından yana olanlar, bu yakınlıktan doğan güçlükleri görmezden geliyorlar. Sanat ve devlet, birbiri karşısında bağımsız kalması gereken iki ayrı yapıdır. Bunları kaynaştırmaya kalkmak, sanatın belli bir ölçüde köleleştirilmesini göze almak demektir.

Devlet, yapısı gereği *statu quo*'cudur; sanat, yapısı gereği devrimcidir. Devlet ister ki, *statu quo* korunsun. Devlet, üstelik, *statu quo*'nun korunmasında en etkili silâhlardan birinin sanat olduğuna inanmıştır. Devlet, düzeni olduğu gibi ya da küçük değişikliklerle sürdürmeyi amaçlarken, sanat, varolan düzeni aşan ve onunla yıkışarak varolacak olan yeni düzenler getirmeyi tasarlar. Bu bakımdan, devlet, hangi rejimde olursa olsun, düzeni koruyan sanata tutkundur. Buna karşılık, sanatçı, hangi rejimde olursa olsun, gerçekten sanatçı adına yaraşır biriyse, yeninin peşinden gider. İnsan hayatı sürekli bir yenilenişin konusu olduğuna göre, işi gereği aşkın bir yöneliş içinde olan sanatçı, elbette yeni biçimler, yeni anlamlar, yeni düzenler peşine düşecektir, yeniyi oluşturmak, oluşan yeniyi saptamak ve özümlemek isteyecektir. Öte yandan, devlet, yeniyi bile varolan düzen içinde aramak, varolanda bulup göstermek, hattâ yapma bileşimlere başvurarak bir yeni yaratıcılığına önayak olmak, ama bunları yaparken, korumak zorun-

da olduğu şeyin sınırları içinde kalmak zorundadır.

Devrimci nitelikler taşıyan bir devlet bile, kurucu çabaların bir araya geldiği bir ön çalışma döneminden sonra elde ettiği sonuçları kalıplaştıracak, bir yandan yeni sonuçlar yaratmaya kalkarken, bir yandan da elde edilen sonuçları korumaya yönelecektir, hattâ belki bu sonuçlara bir dokunulmazlık hakkı verecektir. Sanatçı kavramı öncü kavramına ne kadar yakınsa, devlet adamı kavramı da tutucu kavramına o kadar yakındır.

Bu gerçekler karşısında, sanatçı - devlet yakınlaşması, büyük kaymalara yol açabilecek bir tehlikeli yakınlaşma gibi görünüyor. Böyle bir yakınlaşma, devletin devlet, sanatçının sanatçı olmaktan çıkmasını zorunlu kılar. İkisinin ödünsüz olarak bir araya gelebileceği bir orta yer yoktur. Böyle bir yakınlaşma devleti sanata doğru çekmez, sanatı devlete doğru çeker. Denge devlet yararına bozulur bozulmaz, bir *resmî sanat* oluşmaya başlar. *Statu quo*'cu resmî sanat, toplumcu olmaktan çok bireyci, evrensel olmaktan çok yerel bir sanat olacaktır. Bireyci olacaktır, çünkü her toplumsal yöneliş bir yarınlar tasarısına zorunlu olarak bağlanır. Yerel olacaktır, çünkü evrensel değerler toplumsal değerleri de aşan değerlerdir. Resmî sanat, sorunları tartışmak yerine, olanı yansıtmakla yetinecektir. Doğru yanlış, iyi kötü, köklü köksüz her tartışma *statu quo*'yu bir kere daha kuşkuya koyar. Devlet kuşkucu sanat istemez, inançlı sanat ister. Devlet başıbozuk sanat istemez, yasal sanat ister.

Zaten, her ülkede, yürürlükteki devlet anlayışına uygun olarak, bir *yarı resmî sanat* yürürlüktedir. Yarı resmî sanat, devletin doğrudan doğruya koruduğu, sevdiği, beslediği bir sanat olmaktan çok, varolan kurumların onayını almış olan, bu kurumların denetiminde

oluşan bir sanattır. Bu sanat, resmî sanata göre daha toplumsaldır. Yarı resmî sanat da, resmî sanat gibi, düzeni tartışmadan benimsemek, yürürlükteki yaşama değerlerini küçümsemeden, aşağılamadan, kuşkuya koymadan doğru ya da eğri yanlarıyla *göstermek* zorundadır. Ne var ki, o, düzmece bir eleştiri havası yaratarak insanların toplumcu heveslerini rahatlatmaya, kalp bir özgürlük havası estirerek kişileri uyutmaya, yapma bir ilerilik havası getirerek insanı durallığın verdiği umutsuzluktan ve boğuntudan kurtarmaya çalışır.

Böylece, yer yer devrimci hattâ yer yer aşırı devrimci görünmekle birlikte, devletin kanat gerdiği yaşama değerlerine dokunmayan bu resmî ve yarı resmî sanatlar, gerçekçi, devrimci, ilerici, tartışmacı sanatın, ileriye dönük olan ve düşünce derinliği taşıyan sanatın olası gelişimlerini önlemekle yükümlüdür ve *statu quo*'nun korunmasında güvenlik kuvvetleri kadar yararlıdır. Amaç her zaman aynıdır: ileriye dönük düşünceyi ileriye dönük heyecanlarla boğmak. Resmî sanat da, yarı resmî sanat da, düşünmeyi hiç sevmeyen, ama ikide bir heyecanlanan, bir bardak suda fırtına koparan, hop oturup hop kalkan sanattır. Devlete yakın sanatçılar yan tutmazlıklarıyla övünürler. Oysa, yansızlık yanlılığın en kötüsüdür. Devlete yakın sanatçılar güdümlü sanatı yererler. Oysa, güdümsüz sanat, insana yan çizen bir sanat olmakla, insanlık değerleri karşısında suçlu düşmüş bir sanattır.

Devlet sanatçıyla para ve dostluk alışverişine girmekten kesinlikle kaçınmalıdır. Devletin sanata yapacağı en büyük yardım, kesin bir özgürlük ortamı yaratmak olmalıdır. Korunmuş bir sanat, gerçekliklerden soyutlanmaya, gerçekçi olmamaya zorlanmış bir sanattır. Besleme sanat ne sanata, ne devlete bir şey kazandırır.

BİR OSMANLI - TÜRK FELSEFESİ NİYE YOK?

Hilmi Yavuz

Osmanlı-Türk toplumuna özgü, sistemleştirilmiş bir dünya görüşünden söz edilip edilemeyeceği sorununu *Türkiye'de Çağdaşlaşma* adlı son kitabında ele alan Prof. Niyazi Berkes, geleneksel düşünce biçimlerinden yana olanlarla, bu düşünce biçimine karşı çıkanlardan hiç birinin «tutarlı bir biçimde eskiye karşı yeni ya da yeniye karşı eski» olmadıklarını belirttikten sonra şöyle diyor: «İster kişi, ister düşün akımı olarak düşün alanında tüm tutarlı, çelişkisiz olanına rastlayamayacağız. Osmanlı-Türk düşün alanında toplumsal varlığın ulaşacağı ileri durumları görebilen, onları kavramlarla anlatabilen yüksek ölçüde düşünürlerin gelmemesi bundandır. Bu, ancak, geleneksel düşün biçimlerinden ve kavramlarından kurtulunduğu ölçüde mümkün olur. Bu da düşün özgürlüğünün varlığı derecesine bağlıdır. Osmanlı gelenekselliği düşünce alanındaki kişilere bu yönde çok dar olanaklar bırakmıştır.»[1]

'Geleneksel düşün biçimlerinden ve kavramlarından kurtulma' ya da bunları *aşma* olgusunu, bilgi sosyolojisi açısından temellendirmeden önce, Prof. Berkes'in bu açıklamasındaki önemli bir yanlışlığı belirtmekte yarar var. Bu yanlışlık, klasik bilim mantığında *petitio principii* adı verilen bir sakatlığı içeriyor. Prof. Berkes, «yüksek ölçüde düşünürlerin» ortaya çıkmayışını geleneksel düşün biçimlerinden ve kavramlarından kurtulamamakla, bu kurtulamayışı da, Osmanlı-Türk toplu-

---

[1] Niyazi Berkes: *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Bilgi Yayınları, 1974, sayfa: 30.

munda düşün özgürlüğünün bulunmayışıyle açıklıyor. Oysa, bilimsel bir açıklama, ancak, yeni açıklamalar yapılmasını gerektirecek sorulara olanak vermedikçe, bütün, eksiksiz bir açıklama olabilir. Prof. Berkes'in açıklaması ise, Osmanlı-Türk toplumunda niçin düşün özgürlüğünün bulunmadığı sorusunu, dolayısıyle de, ikinci bir açıklamayı gerektirdiği için yetersiz ve sakat kalıyor. Doğallıkla, bu sakatlık, Prof. Berkes'in bir üstyapı olgusu olan dünya görüşü sorununu, gene bir üstyapı olgusu olan düşün özgürlüğü sorunuyle açıklamaya kalkışmasından ileri gelmekte. Kaldı ki, düşün özgürlüğünün içeriğini ve kapsamını belirleyen de dünya görüşüdür; Prof. Berkes, bu açıklamasıyle bunun tersini önererek, bağışlanmaz bir yanılgıya düşüyor.

'Geleneksel düşün biçimlerinden ve kavramlarından kurtulma', daha doğru bir deyişle, bu düşün biçimlerini ve kavramlarını *aşma*, insan bilincinin dış dünyadan gelen değişik, sürekli ve birbiriyle tutarsız görünen duyu verilerine dayanarak ürettiği bilginin yapısıyle ilişkilidir. İnsan bilinci somut gerçeği bütünüyle kavrayarak *'dünya görüş'*ünü, bu gerçeği eksik ve tek yanlı kavrayarak da *'ideoloji'*leri üretir. Bu zihinsel üretim işinde de insan bilinci, kavramlardan ve zihin kategorilerinden (Prof. Berkes'in deyimiyle 'düşün biçimleri'nden) yararlanır. Kavramlar ve zihin kategorileri, felsefecilerin somut gerçek ya da ampirik gerçek adını verdikleri dış dünyanın etkin bir biçimde kavranarak *'yeniden üretilmesi'*ni olanaklı kılan bilgi form'larıdır. Platon'cu idealizmden arınmış çağdaş bilgi sosyolojisi, bize, bu kavram ve zihin kategorilerinin kesin ve değişmez bir içerik taşımadıklarını, bu kavram ve kategorilerin somut tarihsel koşullara bağlı olarak değişikliğe uğradıklarını gösteriyor. Demek ki, insan bilinci, tarihsel bir

durumdan ötekine geçişle bağıntılı olarak, kavramları ve zihin kategorilerini yeniden tanımlayıp, somut gerçeği 'yeniden üretiyor'. Bir tarihsel durumdan ötekine geçiş ise, maddî yaşamda görülen çelişkilerden, toplumsal üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasında var olan altyapı çatışmalarından çıkarak açıklanır. «İnsanlar maddî üretimlerini ve maddî ilişkilerini geliştirerek, bu gerçek var oluşlarıyle birlikte düşüncelerini ve düşüncelerinin ürünlerini de değiştirirler.» (Marx).

Somut gerçeğin bilinç yoluyle yeniden üretilmesi ile insan bilgisi, doğa ve insan ilişkilerinin bütününü kavrayarak bu ilişkileri yeniden düzenleyen ya da sistemleştiren bir *'dünya görüşü'* niteliği kazanır. Somut gerçeğin, değişen tarihsel koşullar doğrultusunda yeniden üretilmeyen zihin kategorilerine göre kavranmaya devam edilmesi ise, bütünsel olmaktan uzak, eksik ve tek yanlı *'ideoloji'*leri temellendirir. İdeolojilerde 'insanların ve insanlık durumlarının tepetaklak durması', bunların somut gerçeği zihinsel olarak yeniden üretememelerinin ortaya çıkardığı bir olgudur.

Osmanlı-Türk toplumunda somut gerçeğin zihinsel olarak yeniden üretilmesini gerektirecek kavram ve kategori dönüşümlerinin gerçekleşememesi (ya da Prof. Berkes'in deyimiyle, geleneksel düşün biçimleri ve kavramlarından kurtulunamaması), maddî üretim ilişkileri ile üretim güçleri arasındaki altyapı çatışmasının niteliği ile ilişkilidir. Osmanlı-Türk toplumunda üretim güçleri, bu çatışmanın çözümü için gerekli maddî koşulları yaratacak dinamiklerden yoksundur. Demek ki, bilincin, *'ideoloji'* düzeyinde kalması, somut gerçeği zihinsel olarak yeniden üretip bu düzeyi aşamaması, bu toplumun kendine özgü yapısal koşullarının sonucu oluyor. Osmanlı-Türk toplumuna egemen olan ideolojiyi

aşan bir dünya görüşünün oluşamaması, 'yüksek ölçüde düşünürlerin' çıkmaması, Prof. Berkes'in belirttiği gibi, 'geleneksel düşün biçimlerinden' kurtulunamamasına bağlı olmuştur. Ama, geleneksel düşün biçimlerinden kurtulmak, Prof. Berkes'in sandığı gibi düşün özgürlüğünün varlığı ya da yokluğu ile değil, Osmanlı-Türk toplumunun kendine özgü yapısının, somut gerçeğin zihinsel olarak yeniden üretilmesine olanak vermeyen koşullarıyle açıklanmalıdır.

o

Yeni Çıktı

DEVLET İNSAN MI?

(Denemeler)

Vedat Günyol

15 TL.

Çağdaş Yayınları

Halkevi so. 39 - 41, Cağaloğlu - İst.

BİR BARDAK SU

Sami N. Özerdim

Bir dost topluluğunda, ünlü ozan ve yazar arkadaşımız, coşkun haklılık duygusu içinde şunları söylüyordu:

— Bu iş politikacılarla olmaz diyenler aptaldır. Nasıl herhangi bir konuda o konunun uzmanını ararsak, devlet yönetimini de elbette politikacılardan bekleyeceğiz.

Gülümsedim. Hiç de alınmadım. Aslında, bana söylemiyordu bunları. Uz düşünen, öz söyleyen değerli bir düşün adamı idi. Söyledikleri, özünde yanlış değildi.

Oysa ben, bu işin şu bilinen politikacılarla yürümeyeceği kanısında olanlardan idim; yazılarımda hep politikacılardan yakındım. Yakınacağım da... Politikacılık bir meslek değildir. Bizde, önüne gelen, hiç bir hazırlığı, hiç bir yeteneği olmadan politikaya girer; bir gün bakan da oluverir. Bakanlıktan ayrıldığı zaman ise, yine hiç bir edinmişliği olmadığı apaçık görülür. Bu adam, devlet yöneticiliği yapamaz. 1950'den bu yana, Türkiye'de kimi kımıltılar olmuşsa; bu, her şeyi katı kalıplar içine sokmaya alışmış - hattâ - kimi bilim adamlarının sanıp da yanıldıkları gibi, demokrasi ile bir ilişkisi olmayan bugünkü gidişin yardımı ile değil; Türkiye'de aydınların daha aydın, aydın olmayanların da aydın olma yolundaki çabaları ile olanak içine girmiştir.

1967 yılında, İsrail ile Arapların kapıştığı günlerin sonuncusunda, Millet Meclisi kütüphanesine, elinde gösterişli bir çanta ile giren milletvekili birden hepimizi şaşırtmıştı. Müdür odasında söylene söylene dolanıyor:

— Bu ne biçim Müslümanlıktır! Rezil ettiler Müslümanlığı! Müslüman Yahudiye yenilir mi? vb. diyordu.

Aslında, gülmenin hiç de gereği yoktu. Politikayı meslek edinmiş olan bir kişi; uzun yıllardan beri sürüp gelen, sürüp gidecek, bugünlerin olaylarını da getirecek olan bir savaşı, böyle bir açıdan ele alabiliyordu.

Ama, o günlerin gazetelerinden biri de, sekiz sütunluk manşetle, saçma bir haberi duyurmaktaydı: *Zafer, iman edenlerindir!* diye. (O günlerde olmasa da, o yıllarda). Amerikalı bir zenci boksör Müslüman olmuş, sonra bir başka boksörü yenmişti. Gazete bunu, dövüşçünün dinini değiştirmesine bağlıyordu. Birkaç yıl önce bu boksör yenildiği zaman, gazete ne dedi, bilemeyiz. Bu gazete, belki bugün iktidarın bir kanadını tutmaktadır. Olayları nasıl yorumlar, merak konusu olsa gerek...

Yukarıda sözü geçen milletvekiline gelince; bir süre sonra partisinden ayrıldı; seçimlerde bağımsız olarak kazandı. Bu kez bir başka partiye girdi; şimdi kanun önerileri veriyor. Derdi, yine Müslümanlık!

Arkadaşımın kulakları çınlasın! İşte şimdi; devleti değilse bile, muhalefeti bu türde, sayısı bir ya da ikide kalmayan «meslekten» politikacılar yönetiyor. Pazar yerine cuma gününü geçirmek; Osmanlı kalıntılarını yurda döndürmek; 1950 - 1960 döneminin suçlularını Meclislere sokmak; politikacılarımız için yurdun dertleri bunlardır. Açıkça söyleyeyim; ben, bu tür politikacılara güvenmiyorum; belki böyle bir «aptallık» bir erdemdir de!

Sinemaya gidemiyorum. Belki yaş, yorgunluklar gereği... Başımıza zorla sarılan televizyonda, eski de olsa, filim seyredip bu eksikliği gideriyorum. Bir cumartesi akşamı... Sular kesik... Belli günlerde yıkanmanın ola-

nağı yok... Su ne zaman gelirse o an yıkanmak bir kural oldu. Filim başlamadan elektrikler kesildi. Bu da artık olağan... Az sonra, çeşmeden inceden inceye su akmaya başladı. Bu su ile otomatın yanmayacağını biliyoruz. Tencereleri ocağın üzerine koyduk. Bir süre sonra elektrik akımı yeniden geldi. Filim mi seyredeyim, yıkanayım mı? Yıkanmak daha akıllıca bir iş...

Ankara'nın, halkı dosdoğru uyaran belediye başkanı; televizyonda gerçeği söyledi: «Ankara halkı bu kış sık sık su ve elektrik kesilmelerine kendisini alıştırmalıdır.» Kurtboğazı'ndan gelen «seçim suyu», 14 Ekim'den önce yetişsin diye baştan savma yapılmış. Su borularının toprak üzerinde bulunması, perkitilmemiş olması yüzünden sık sık kanallar çökmekte. Suyun kilometrelerce süren bir açık yoldan akıp geldiği de unutulmamalıdır. Bu satırlar yazıldığı sırada, gecenin soğuğundan açıktaki su yine donmuştur. Suyu kımıldatmak için yapılan çalışmalar ise, şurada burada patlaklara neden olmaktadır. Bu patlaklar onarılıncaya değin gece bastırmakta, su yeniden donmaktadır. Belediye Başkanı, diyor ki: «Şebekenin eskimişliği, sakatlığı dolayısıyle, kente gönderilen sudan bir bardak, gideceği yere ulaşıncaya değin bardağın üçte birine inmektedir.»

Kim getirdi ülkeyi bu duruma?

Açın, «yeni» muhalefet gazetelerini, *Başkan*'a veryansın ettiklerini göreceksiniz. Çünkü, «iktidar» olmaya öylesine alışmışlar; yeni *Başkan* iş yaparsa, bunu kötü göstermek gerekecektir ki, gelecek seçimler için yatırım yapmış olsunlar.

İşte, «politikacı» budur. Bu politikacıya inanmadığım için mi aptal oluyorum?

Üç buçuk aya yakın bir zaman parçası, hükümetsiz geçti. CHP'nin dışında, birleştiklerinde «güçlü» bir sa-

yıyı oluşturacak bir yığın gerici parti var. Ama, birleşemediler. Artık çok «ünlü» bir politikacı bir sağ koalisyon yaratabilmek için hem uğraştı, hem de bu sağ koalisyonu baltaladı. 149 + 45 + 13 ve her iki yana sarkan 48'li parti bir araya gelince, 260'a yakın milletvekili ile bir sağ koalisyon ortaya çıkacaktı. Hangi düşünce ayrılıkları ile birleşemediler? Düşünce ile ne ilgileri var? «O'nun başkanlığında bir hükümete girmeyiz?» Gerekçe bu... Başka ne olabilir ki?

Kemalist dünya görüşü ile düşünen, yazan bir kimseyim. Kemalist düşünce dışına çıkanları eleştirmem doğaldır. Kemalizmin iktisat yanını eksik görenlerin, Kemalizmi eskimiş sayanların, Atatürk'ün kurduğu partide de bulunduğunu biliyorum. Bugünkü tutum, CHP'nin Kemalist olmadığını gösteriyor aslında! Bu, Atatürk'e saygısız oldukları anlamına gelmez. Ama, Kemalist düşünce dışına çıktıkları bellidir. Kemalizmin devletçilik, halkçılık ilkelerini unutmadan; Atatürk Devrimi'nin temelini layik düşüncenin oluşturduğunu yineleyelim. CHP son seçimlerde, Kemalist terimlemenin dışına çıkarak, sağ ile solu, ilericilik ile gericiliği bu Kemalizm dışı terimlerle açıklamak yoluna girmiştir. İlericilik ile gericilik, ancak, ekonomik anlamda yorumlanabilirmiş. İstanbul'un Atatürkçü gazetesi bile, MSP ile CHP koalisyonu uğruna; MSP'yi - ekonomik görüşlerde birleşiyorlar gerekçesiyle - günlerce savunmuş; hattâ, bu gazetenin haber ile fıkra arası yazılar yazan bir sütuncusu, bugünkü MSP'liler içinde bir tek Millî Nizam Partisi kurucusu bulunmadığını ileri sürmüştü. Oysa, yeni bakanların biyografyaları verilirken, MNP ile işe başladıkları gizlenmedi. Gazetecimiz de, politikacı niteliği alarak, ak'a kara diyebiliyor.

CHP, galiba tarihinde ilk kez, seçimlerde din propa-

gandası yaptı. Emniyet memurluğundan Atatürk partisinin genel sekreterliğine giden yolu alamadığı anlaşılan bir partili, seçim konuşmasını bu propagandaya adamıştı. Seçim bildirgesinde de din - hükümet protokolünde de görüldüğü gibi - uzun bir yer aldı. Bunu, CHP'nin, çevresindeki partiler önünde güç durumda olmasına bağlayıp hoş gördüler.[1] Ne var ki, CHP bildirisinde, din propagandasının propaganda niteliğini örtmek çabası ile şöyle bir tümceye yer verilmişti: *Dine bağlılığın yenileşmeye, ilerlemeye, sosyal adaletçi akımlara engelmiş gibi görünmesinde, yalnız, sömürülerini sürdürebilmek için halkı karanlıkta tutmak isteyen maddiyatçı ve çıkarcı çevreler değil; o çıkarcı çevrelerin oyununa gelerek; aldatmacasına kanarak dinî geleneklere, manevî değerlere bağlılığı ilericilikle bağdaşmaz sanan aydınlar da sorumludur.*» (Barış, 16.9.1973).

Bu, CHP'nin yeni politikası olabilir.[2] Ancak, CHP Atatürk'ün kurduğu bir partidir. Temeli, layik anlayış ve eylemdir; yeni CHP, bu ilkeyi - bu temeli - değiştiremez. Eğer Atatürk eskimişse, bugünkü CHP'liler yeni bir parti kurarlar; kendi ilkelerini koyarlar. Aslında, yukarıdaki tümce, layik Atatürkçüleri önleme amacını güder.

Bu yazı, bir saptamadır. CHP'nin, layiklik ilkesinden - hiç değilse - «fedakârlık» ettiğini; bunu yaparken ise, gerçek layik Atatürkçüleri sömürücülerin aracı gibi göstermekle dürüst davranmadığını saptamak...

Kemalizmde din, sadece inanç ve ibadet sorunudur. Devlet, din işlerini - Atatürk Devrimi'ni korumak için - denetleme görevini de üzerine almıştır. Hükümet protokolünde kültür işlerinden söz açılmamışken, din konusunun genişçe işlenmesi, CHP'nin, Atatürk Devrimi'ni tasfiye amacı ile kurulmuş, sonra kapatılmış bir parti-

nin devamı olan ortağına verdiği ödünlerden - sayısız ödünlerden - biri midir? CHP, aslında, kendisine tamamıyle ters düşen bir başka partiyle birlikte hükümet kurarken, Anayasa Komisyonu Başkanlığını, Diyanet İşlerini, İçişleri Bakanlığını, dinci ortağına bağışlamıştır. CHP, yine dinci ortağına bir başka ödün vererek, okullara - bir yeni din dersinden başka bir şey olmayan - «ahlâk dersleri» konulması koşuluna da boyun eğmiştir. Ahlâk'ın ders yolu ile öğretilemeyeceğine inanmayanların başında ise, CHP'lilerin gelmesi gerekir; madem ki, ilericilik - gericilik ekonomiye dayanmaktadır.[3]

Şu halde, Kemalizmin - bir bardak suda olduğu gibi - 1974 yılında ancak üçte birinin elimizde kaldığını kabul etmek gerekiyor. Bunu da politikaya bağlayacağız. CHP'liler en iyi politikacılardır. Ama, geride kalan bütün gerici partilerin politikacıları yanında...[4]

---

[1] *Yukarıda değindiklerimi önce bir okuyucu mektubu olarak saptamıştım; gönderdiğim Atatürkçü gazete basmadı. Sonra, uzun bir yazı yazdım; onu da, yolladığım dergi geri gönderdi. Belki haklıydılar, ama ben de haksız mıyım?*

[2] *Milliyet'in 3 Şubat 1974 sayısında, Ali Gevgilili'nin düzenlediği «CHP - MSP Koalisyonu Ne Yapacak?» konulu Düşünenlerin Forumu'nda, Doç. Dr. Erdoğan Teziç'in söyledikleri, benim dağınık söyleşimden daha belirli bir anlatım: «Aslında, ekonomik yapı değişiklikleriyle çözümlenmesi gereken layiklik sorunu, ters bir kanala oturtularak, ekonomik sorunların çözümünde dinden yararlanılmasına gidiliyor. Bu yola gidildiği takdirde, yoksul yığınları çevreleyen ekonomik ve sosyal güçlüklerin çözümünün, dinsel bir düzenin yerleşmesiyle mümkün olabileceği görüşü zamanla ağırlık*

kazanabilecektir. Bu da, toplumun yapısının değişmesine karşı olanlara elverişli bir ortam hazırlayabilir. Sakıncalı ve tehlikeli olan bu yola hiç gidilmemesi arzu edilir. Eğer layiklik sorunu sağlıklı bir çözüme ulaşacaksa, bu ancak ve ancak devlet'in *gerçek anlamıyle* sosyal *nitelik kazanmasıyle mümkün olacaktır.» CHP'nin Atatürk Devrimi ile oynadığını kendisine böyle zaman zaman anımsatmak gerekiyor.*

[3] *Ne gariptir ki, Türkiye'de sağ ya da sol her anlayışın, kendi terimlerini kullanması haktır da, Kemalist terimlemeye küçümseyerek bakılmaktadır. Kemalizm de kendi doktrini, kendi ilkeleri, kendi terimleriyle konuşur. Bizce, dini politikaya araç yapmak gericiliktir.*

[4] *Yeni hükümet, düşünce özgürlüğü üzerinde yoğunlukla durmaktadır. CHP'yi, örnek olarak, öteki partilerden birinin eleştirmesi ile bizimki arasında ayrıntı olacaktır elbette... Bu partiler, CHP'yi, gerici olmadığı için eleştirir; biz ise, Kemalist terimlerin ötesine geçerek, ilericilik derken, gerçek ilerici dizge olan Kemalizmi yaralamasını eleştiriyoruz. CHP'nin, Türk Dil ve Tarih Kurumlarının parasına dirençle el uzatması, Atatürk kültürcülüğünden ayrıldığını göstermez mi?*

o

BİZE GELEN KİTAPLAR

- *12 Mart, Öfkeli Generaller ve İşkence:* Mehmet Kemal. Soyut Yayınları. 20 TL.
- *Kontr-Gerilla:* Kemal Yücel. Yar Yayınları. 25 TL.
- *Yılmaz Güney Dosyası:* Altan Yalçın. Yöntem Yayınları. 15 TL.

KÜLTÜR IŞIĞI

İsmet Zeki Eyuboğlu

Güneş girmeyen yere hekim girer, demiş eskiler. Bununla güneş ışığının insan sağlığı üzerindeki derin etkisini, önemini belirtivermişler için için, bir söyleyiş sıcaklığınca. Bir sağlık, bir güçlülük kaynağıdır güneş. Onun, çok eski çağlarda bir Tanrı olarak saygı görmesi de bu yüzden olsa gerek. Evrene, insanlara, bütün dirilere yararı vardı güneşin. Onun yararı, yüceliği, ona duyulan saygı özünden fışkıran, evrene yayılan ışıktan, aydınlıktan dolayıydı düpedüz. Böyledir toplumlar için de durum. Güneşle evren, toplumla kültür, sanat eş varlık düzeyindedir. Güneş ışığı evreni, kültür ışığı, sanat ışığı toplumu, insanı, devleti aydınlatır. Bu özlü ışıkla güçlenir, gelişir toplum da, insan da. Güneş ışığının girmediği yere hekim girer de, sanat ışığının, kültür ışığının girmediği, giremediği yere kim girer dersiniz? Bilgisizlik, karanlık, başıboşluk, bağnazlık, gerilik, daha sayayım mı? Bir bakın sanattan, kültürden yoksun, onlara arka çevirmiş, onlardan uzak kalmış topluluklara, devletlere bir katkıları olmuş mu uygarlığa, çağlarına? Bir ışık saçılmış mı onlardan insanlara yüzyıllar boyunca?

Sayın Ecevit'in kültüre, sanata, bilime devlet düzeninde önem verme gereğini açıklayan bir konuşmasından geldim buraya. Bir genç başbakanın dilinden duyulan sanat, kültür sevgisi iyi günlerin özlemini duyan bir iç itimdir açıkça. Devlet sanata, kültüre yer vermeli, düzenin temellerini onların üstüne kurmalı. Devlet sanata, kültüre sarılırsa, onun ışığından yararlanıp aydınlığında yeşermeye başlarsa gelişir. Devletin, toplumun öz-

suyudur kültür, sanat. Sanatsız, kültürsüz bir topluluk, bir devlet gözsüz, kulaksız bir yaratıktır, bir yığındır evrenimizde. Kültürle, sanatla kalır kalınırsa geleceğe. İnsan, yaratan bir varlık olarak, yalnız kültürle, sanatla açılır evrene. Çok örneklerini görürüz bunun tarihte. Kiliseyi ayakta tutan resimdir, heykeldir, şiirdir, sözün kısası, sanattır bir bakıma. Sanat kiliseye girince aydınladı *Renaissance* ile *humanisme* akımları. En büyük sanatçılar kilise çevresinde vermiş ürünlerini kilisenin bağnaz düşüncesine, ışıktan kaçan tutumlarına karşın. O büyük sanatçılar kiliseyi değil, kilisenin sığındığı Hıristiyan inançlarına, peygamber İsa'yı, onun kişiliğinde dile gelen insan sevgisini, insan saygısını, bütün kötülüklerden arınmış insanı tutuyordu gerçekte. Oysa, kilise bunlardan yararlanmayı bildi. Bir bilgeyi, bir bilgini kilisenin evren anlayışına karşı çıkıyor diye yakarken, acılar içinde kıvrandıra kıvrandıra öldürürken sanatçının yaratıcı gücüne sığınmadan da edemedi. Resmi, heykeli, mimarlığı bir yana atın, bir çırpıda kilise denen dincil ortaçağ devletinin varlığını da ortadan kaldırırsınız. Kilise sanatı, kültürü seviyordu denemez. Ancak, onunla kendini sürdürmeyi, ayakta durmayı çok iyi biliyordu. *Mikel Angello*'yu değil, *Musa*'yı, *Mahşer*'i seviyordu kilise, ünlü *Katedral*'i seviyordu besbelli. Durum ondan önce yaşayan *Giotto* için de, sonra yaşayan *Raffaello* için de böyledir.

İslâm dinine dayalı Doğu devletleri resmi, heykeli yasakladı. Bu yasaklarla kararan dünyasını *yazı* (hat) ile, *şiir*'le aydınlatmaya çalıştı. Ozanları büyücü, gözbağcı diye niteleyen Muhammed, kendisini yeren ozanlar karşısında övücüsü *Hassan bir Sabit*'i sevdi, ilk kanısını değiştirdi, *öyle şiir var ki hikmettir, öyle beyan var ki büyüdür*, demekten kendini alamadı. Eski İran

sanatını, kültürünü diriltmeye, yaşatmaya çalışanlar *Gazne sarayları*'nda, *Sultan Mahmud*'un çevresinde toplanmışlardı. Arap sanatını, Arap kültürünü geliştiren ozanları, sanatçıları, yazarları Emevî - Abbasî saraylarında buluyoruz. İslâm dininin ana ilkelerini içeren yazılar *hat sanatı* ile yaşıyor. Bugün İslâm sanatı denince *yazı, şiir, mimarlık, dokumacılık* (halı, kilim) gelir göz önüne çokluk. Bunların koruyucusu da camidir, saraylardır, sözün kısası, çağın devletidir. Din devletiyle bağdaşan *hat* (yazı), *şiir, halıcılık, oymacılık, mimarlık, kakmacılık* dışında, hangi İslâm sanatından, kültüründen söz edilebilir günümüzde? Osmanlılarda şiiri, mimarlığı, yazıyı geliştiren, gelişmesinde katkısı olan sanatçıların saray çevresinde toplandıklarını biliyoruz. Durum, Batı'da da, Doğu'da da böyledir. İlkçağ'da da böyleydi, Ortaçağ'da da.

Peki, ne sonuç çıkar bundan diyeceksiniz? Çok güzel bir sonuç çıkar, bir gerçek çıkar. Devlet sanatı, sanatçıyı tuttuğu sürece kendini tutar, onu yaşattığı sürece kendini yaşatır, onu koruduğu sürece kendini korur. Bugün ne kaldı *Otto I.*'den, *Caracalla*'dan, *Hadrianus*'tan? Yönetim düzeninde sanatçının, aydının yeri olmayan bu imparatorlardan, onların devletlerinden? Ne kaldı *Cengiz, Hulagu, Timur* gibi bütün yönetim gücünü kan dökmeye dayandıran imparatorlardan sanat adına, kültür adına, kurdukları devletler adına? Bu üç imparatorun döneminden kalma yüze çıkar bir sanat yapıtı, bir şiir, bir *hat* bile bulamıyoruz. Onların türbelerini bile kendilerinden sonra gelip, sanata, kültüre değer verenler yaptırmadılar mı?

Bugün bir çağın uygarlığından söz edilince, ilkin o çağ yönetimlerinin, yöneticilerin tuttukları, korudukları sanat, düşünce ürünleri göz önüne geliyor, onlarla övü-

nülüyor. Bundan da, devletin bir yerde kültüre, sanata sarılma, dayanma gereği çıkıyor ortaya. Ancak bunlarla kalabiliyor geleceğe, bunlarla kendini bir varlık olarak sürdürebiliyor boyuna. Bir bakın tarihe, arkeolojiye geçmişten uygarlık adına ne kalmışsa sanatla, kültürle kalmıştır.

Türk sanatının (şiir, yazı, mimarlık, oymacılık, kakmacılık b.g.) en parlak dönemi XVI. ile XVIII. yy.'lardır. Oysa, bu dönemde yaşayan sultanlar sanatçıları yanlarından ayırmamış, onları korumuş, sevmiş, beslemiştir. *Kanuni, Selim III.* sanatı da, sanatçıyı da seven, koruyan kimselerdi Adları günümüze kalan en büyük sanatçılar onların çevresinde yaşıyorlardı. Buna karşılık, *Abdülhamit II.* döneminden kalma yüze çıkar bir sanatçı bilmiyoruz. Neden? *Abdülhait II.* dönemi, sanatçının, kültür insanının konuşmasının bile yasaklandığı bir dönemdi, nerede kalmış okuyup yazması.

Bugün için sanatı, kültürü tutmak, korumak diye bir düşünceye kapılmak doğru değildir. Böyle bir görüş, sanatı, kültürü yönetimin, devletin *dışında, yanında* bir varlık olarak anlama demektir. Oysa, sanat, kültür yönetim düzeninin, devletin *yanında, dışında* değil özünde, çatısında, yapısında olmalıdır. Sanat, kültür *ayrı birer varlık* değil, *kuruluş ilkesi* olarak anlaşılmalıdır, gerçeği de budur işin. Artık önemli, gerekli olan *koruyuculuk* değil, *değeri* anlamak, *devlet yapısında* sanatla kültürün yaşatıcı, geleceğe uzatıcı, güçlendirici birer *güç birikimi olduğunu* kavramaktır.

Günümüzde uygarlık denince sanat, kültür ürünlerinin geliştiği, yer aldığı düzey anlaşılıyor. Bu durumda, sanatla, kültürü *korumak* değil, onlarla yaşamak, kendini sürdürmek olanakları aranmalıdır. Geçmişten günümüze kalan düşünce ürünlerinden sanatı, kültürü ko-

rumaya kalkanların gerçekte onlara sığınarak günümüze kalabildikleri gerçeği çıkıyor ortaya. Eskiden bu iki yaratma alanını *korumak* diye bir söz edilebilirdi. Ancak, günümüzde bunların daha çok *koruyucu, yaşatıcı* nitelik taşıdığı belli oldu. Bu bakımdan, uygar olmaya çalışan bütün büyük kuruluşların, kurumların kültür, sanat ilkelerine dayanması, onların yapıcı, geliştirici güçlerinin aydınlığında *düzenlenmesi* gerekiyor. Sayın Ecevit'in konuşmasında dile getirilen görüşlerden benim anladığım, bu kültür, sanat gücüyle devletin, yönetim düzeninin ayrılmaz bir *bütünlük* içinde sürüp gidişidir.

o

CEM YAYINEVİNİN YENİ ÇIKAN KİTAPLARI

- *Arabadakiler:* Patrick White (Nobel 1973). Türkçesi: Murat Belge, 25 TL.
- *Nasıl mısın iyi misin?:* Edita Morris. Türkçesi: Ülkü Tamer, 10 TL.
- *Hücremde Ayışığı:* Refik Durbaş, 7,5 TL.
- *Yaşar Kemal Sözlüğü:* Ali Püsküllüoğlu, 7,5 TL.

KÖY ENSTİTÜLERİNİN GÜCÜ

M. Başaran

Kuruluşlarından 34, yıkılışlarından 28 yıl sonra da canlılığını, etkinliğini sürdürüyor Enstitüler. Kim ne derse desin, gittikçe evrensellik kazanıyor, dünya eğitim bunalımının bile çaresi sayılıyor getirdikleri öz.

Nereden geliyor bu güç?

Gerçekleri iyi bilmeden, bazı düşünce alışkanlıklarını, çağ dışı eğitim anlayışlarını bir yana itmeden yanıtlanamaz bu soru. «Bir eğitimle ne köy olur, ne kasaba» denir geçilir. Enstitülerin temelindeki «yanlış»lardan söz edilir, roman bile yazılır hattâ. Peki, kim değiştirecek altyapıyı, kim yaratacak ileri üretim aşamalarını?

Sadece öğretmen yetiştiren, eğitim yoluyla köyü canlandırma amacı güden bir hareket değildi Enstitüler. Geri bırakılmışlığın çemberini kırma, emeğe, öz kaynaklarımıza dayalı çağdaşlaşmayı gerçekleştirme savaşıydı. Yüzlerce yıllık sömürünün kötürümleştirdiği elleri, yozlaştırdığı kafaları ileri üretim aşamalarını amaçlayan yaratıcı eğitim imecesine, örgütlenmeye sokma savaşıydı. Toprağımıza derin vurulmasıydı kazmanın. Yeni yaşamaları gövertecek bir halk kirizmasıydı.

Çağdaş bilgiler, tekniklerle; yaşayacakları yerleri donatan, yaşanası hale getiren, kafalarını, ellerini türlü doğa, yaşama engellerini yene yene bileyen, yeteneklerini geliştiren, korkusuz, baskısız, zorlamasız, en sağlıklı eğitim ortamını yaratanlar, Enstitülerle köyler, Enstitülerle Enstitüler arası imeceyle tüm yurt yüzeyine yayıyorlardı bu çalışmayı.. Destansı bir hava estiriyorlardı ülkede.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından geçilen biçimsel demokrasi gürültüleri içinde yıkıldılar.

17 Nisan 1970'te yaptığı bir konuşmada şöyle diyordu sayın Ecevit:

«Her gerçek kurtuluş savaşı kadar, Köy Enstitülerinin savaşı da çetin oldu ve görünüşe göre bu savaş yenilgiyle bitti. Fakat aslında bu yenilgi görünüşteydi ve bir aşama içinde. Bir kez başlayan bir kurtuluş savaşı asla yenilgiyle bitmez. Kurtuluş savaşını bir kez başlatan ruh, ölür ölür yeniden dirilir ve sonunda ergeç zafere erişir. Ben inanıyorum ki, Köy Enstitüleriyle başlayan halkın kurtuluş savaşı da ergeç başarıya erişecektir, zafere erişecektir.»

UNESCO'nun yedi kişilik uzman komisyonu, dünyadaki eğitim bunalımını inceliyor, döküyor, düşünüyor, şu gerçeği ortaya koyuyor raporunda: Eğitim bir halk hareketi olmalıdır. Orta sınıfların değerlerini, sınırlı bilgilerini kuşaktan kuşağa aktaran sistemler kitlelerin gereksinimlerini karşılayamaz. Yaşama sırtı dönük okulun duvarları yıkılmalı.. Eğitim sitesi olarak düzenlenmeli eğitim ve yeni yöntemler, araçlarla yaşam boyu sürdürülmelidir...

Eğitimde devrim yaratacak düşünceler sayılıyor bunlar. Oysa, otuz dört yıl önce Tonguç'un önderliğinde bundan daha ilerisini, devrimci eğitim imecelerini yaratmışız biz, gerçek bir halk hareketi niteliğine kavuşturmuşuz eğitimi...

Yıllarca önce kendi içinden yetişen halk aydınlarına «Karaoğlanlar» derdi köylüler. Bugün Köy Enstitülerini Tonguç'ça anlayan, «Eğitimin yalnız yaygın olması değil, aynı zamanda sürekli olması gerekir. Eğitilen insanın bir yandan edindiği bilgileri üretime uygulama-

sı, üretici insanın da sürekli eğitim görerek teknolojideki ilerlemelere ayak uydurması gereklidir,» diyen bir Başbakanımız var başımızda. En uzak köylerde yankılanan, kafalarda, gönüllerde yer eden adıyla Karaoğlan. Ama, insanca yaşama yollarını açmanın, çağdaşlaşmanın coşkulu imecesini yaratmanın kolay olmadığını biliyoruz.

Hepimize düşen, gücümüzce katkıda bulunabilmektir bu savaşa.

o

ÖTEKİ GÜNLER GİBİ BİR GÜN

Hikâyeler

Demir Özlü

Soyut Yayınları

10 TL.

TÜRK SİNEMASI ÜZERİNE

Selim İleri

Türk sinemasının geçmişi, neredeyse, yüzyıla yaklaşıyor. Sinemanın başlangıcını düşünürsek hiç de azımsanacak bir geçmiş değil bu. Kaldı ki, bizde romanın, kişisel dünyayı yansıtacak biçimde resmin (minyatür değil) başlangıçlarıyle oranlarsak, sinemaya daha erken değer verdiğimiz ortaya çıkacaktır. Bu önemli durumun yanı sıra, Türk sineması, Türk halkıyle ilintisinde, bir sanat dalı olarak, öbür benzeşlerinden çok yaygınlaşmıştır. Kitleyle alışverişinde, öbür sanat dallarını hayli aşmıştır. Ancak, Türk sineması bu özelliğini ne yolda kullanmaktadır? Türk halkının beğenisine, sağduyusuna, insan birikimine mi dayanmaktadır Türk sinemasının estetik anlayışı? Özgün bir yaratımda tarihsel birikimine mi dayanmaktadır Türk sinemasının estetik anlayışı? Özgün bir yaratımda tarihsel birikimlerden ne ölçüde yararlanmaktadır? Hikâye, diyalog, çerçeveleme, oyuncu yönetimi, vb. meselelerde sinemamızın anlayışı, yöntemi, kuramları nelerdir? Yoksa, böyle meselelerden büsbütün habersiz midir Türk sineması?

Üç yıllık «amatör senaryoculuğumdan» ve on sekiz yıllık «profesyonel seyirciliğimden» yararlanarak sorduklarıma karşılık arayacağım bu yazıda. İster istemez Türk sinemasının salt genel meselelerini göz önünde tutarak... Yani, derinlemesine bir incelemeye girişmeksizin.

Baştan, ilke olarak benimsediğim, benimsemek zorunda kaldığım şu görüşü açıklayayım: Ertuğrul Muhsin'in *kişisel* çabasıyle sürdürülmüş «tiyatrocular dönemi» kapandıktan sonra, sinemamızda iki usta yönetme-

nin (Lütfi Ö. Akad, Atıf Yılmaz) gene *kişisel* başarılarını ya da mitos'unu olumlu yolda kullanan *tek sinema adamı* Yılmaz Güney'in ürünlerini genel sinema düzeninden tamamiyle ayrı tutuyorum. Bu adlara kimi filimleriyle Metin Erksan'ı, Halit Refiğ'i, Duygu Sağıroğlu'yu, Feyzi Tuna'yı, Zeki Ökten'i de katabiliriz belki. Ama, bu adlardan ilk üçü, şimdilerde, tükenikliği belirliyorlar. Feyzi Tuna istekli bir kıpırdanışın içerisinde yeni yollar denemeye çalışıyor. Zeki Ökten'se kendini kabul ettirme güçlüğüyle karşı karşıya, hayli kararsız bir havada....

Türk sineması, üzülerek söylüyorum, her şeyden önce bir bilinçsizlik, yöntemsizlik, gelişigüzellik sinemasıdır. Türk sinemasında hiç bir ana düşünceden, hiç bir belirli dünya görüşünden yola çıkılmaz. Filimler, izleyiciye sunulurken sanatsal yararcılık düşünülmez. Hemen hemen tek bir amaç vardır: Birkaç milyonluk *gülünç* sermayenin dönmesi. Bu sermayenin getireceği, şöyle - böyle bir zenginimizin gecelik kumar kaybı niteliğindeki kâr, genellikle, üç - beş yıldızımızın cebine gider. Yıldızlaşmış cici hanımlarla cici beyler, bu *gülünç* parayla elbise, otomobil, apartıman katı alırlar... Paraları har vurup harman savurduklarından, çok geçmeden, gelir, gider'i aşar. Döner sermaye, en son hesaplaşmada, bir iyi niyetli ihanetler toplamının çarkını döndürmeye yetecek güçtedir. Yani büyük, çılgınca açılımlara zaten olanak yoktur. İyi niyetli ihanetler toplamı, dedim. İhanetin iyi niyetlisi nedir, ne ola ki diyebiliriz. Belirteyim: Türk sinemasında yapımcıdan yönetmene, oyuncudan senaryo yazarına kadar herkes iyi niyetlidir. Kendinde «entellektüellik» vehmeden birkaç yapımcı düşünülmezse, bu, yüzde yüz böyledir. Bir yapımcı-yönetmenimizin şu saf sözlerinde iyi niyeti açıkça görebiliriz: «Baktık proje kıtlığı var, bu aptal seyirci yer, ya

Allah siyah-beyazları boyayalım dedik.» (Yedinci Sanat dergisi, 12. sayı, s. 19)

İlk bakışta sinirlendirici, kınanacak sözler belki; ama, bir yapımcının siyah-beyaz döneminin nasıl ve niçin kapandığını, renkli filim döneminin hangi isterlerden kaynaklanarak doğduğunu bu denli kaygısızca açıklaması da şaşırtıcı bir iyi niyeti belgeliyor. Filimlerin iş yapmaması karşısında, yukarıdaki tutuma yakın çareler aranır. Siyah-beyazlar boyanır, vurdu-kırdılar karateye dönüşür, gündelik sade giysilerin yerini zevksiz terzilerin elinden çıkma rüküş fantazi tuvaletler alır...

Oysa, yerli filim seyircisi sanıldığınca «aptal» değildir. Sinemaya vakit geçirmek, alay etmek, bilet parası karşılığında filmi hiçlemek için gitmektedir. (Herhangi bir yerli filim oynatan sinemaya gidip seyircinin konuşmalarını dinlemeli. Çok zaman yönetmen ya da yapımcı filmi halkla birlikte izlemez.) Yerli filim seyircisi, izlediği ürünü, bir sanat eseri biçiminde değerlendirmez. Oyuncuyla sürekli özdeşlik kurar. (Burada Batı sinemasındaki farklılığı analım. Günsel bir örnek: Anna Magnani'nin cenaze törenine katılan yüzbinlerce insan...) Oyuncu, seyircinin gözünde, her an katına çıkılabilinir kişidir. Sinemamızın bu durumu, öbür sanat dallarımızla çelişmektedir. Sinemaya Türk halkı, deyiş yerindeyse, saygı beslememektedir.

Şimdi oyuncunun ve yapımcının bu şekil olumsuz niteliklerini bir yana bırakalım. Senaryonun, yani ana düşünceyi içerecek hikâyenin hazırlanış koşullarını irdeleyelim. (Çünkü, Atillâ Dorsay'ın da belirttiğince, sinemamızın belki de en büyük eksiği, en zayıf noktasıdır senaryo.) Türk sinemasında senaryo, en son akla gelen meseledir. Oyuncuyla anlaşılır, yönetmenle sözleşilir, çekim tarihleri saptanır; ondan sonra senaryo aran-

maya başlanılır. Genellikle çekime bir-iki hafta kala senaristler masa başına otururlar. Senaryo yazılmadan, diyaloglar bitmeden çekim başlar. Senaryocu setlere taşınarak dünyanın en basmakalıp sözlerini, diyalog niyetine, yan yana dizer. Oyuncular bu bayağı, uydurma, gerçekle ilintisiz sözleri ağız açıp kapayarak tekrar ederler; dublajcılar, elde hazır çekim senaryosu olmadığından, ağız hareketlerine göre diyalogları yeniden uydururlar... Gene dublajcılar, seksen işi bir arada yürütmek zorunda kaldıklarından sesler, vurgulamalar, ağlayış, gülüş yerli filimlerde hep aynıdır. Korkunç bir tekdüzeliktir dublaj... Senaryo dendiğinde akla hemen vizyondan kaldırılmış üçüncü sınıf Batı filimleri gelir. Şirket yazıhanesinde saatlerce bu filimler seyredilir, yalapşap bir uygulamaya girişilir. Ayrıca senaryocu garantisi olmayan adamdır Türk sinemasında. Oyuncuyla yönetmen «mukavele» imzalarken senaryocu, çok defa, «Hilâl-i Ahmer»e çalışır...

Yönetmenin eline tesadüf eseri iyice senaryo düşerse, bu kez, yakasına yapımcı yapışır. Yapımcının alıştığı, vazgeçemeyeceği kalıplar vardır. Sözümona bunlar, filme «iş garantisi» sağlayacaktır. Senaryo kırpılır, değiştirilir; kalıplara oturtulur. Hikâyenin sonu acıklıysa, tatlıya bağlanır olaylar: Kızla erkek birleşirler; baba, kötü kadından vazgeçip yuvasına döner; bardaki «yıldız» konsomatris bâkire çıkar; jön suçsuzdur, kendisine iftira atanları tek tek öldürür; şarkıcı hanım milyoner iş adamını bırakarak yoksul kemancısıyle evlenir, vb. Zamanla seyirci koşullandırılır. Kalıp dışı hikâye benimsenmez sanısı yapımcının en büyük korkusu olur. Ancak, kendi kanunlarına uygun düşmeyen bu kalıplara oturtulan hikâye hiç «iş yapmaz». (İşte, burada seyircinin yapımcıyı ve yapımcıya söz geçiremeyen uzlaş-

macı yönetmeni aştığını, onlardan bilinçli davrandığını görürüz.) Durmuş-oturmuş bir hikâyede kalıplaşmış öğeleri sezen seyirci, bu kanadı kırık, kuyruğu kopuk, tüyü dökük kuş örneği filme yüz vermez; sermaye «batar». Sonuç: «Bizde iyi hikâye, iyi iş getirmez.»

Bu kargaşada, kalıplara boyun eğerek, hattâ kalıplara inanarak Osman F. Seden, Ertem Eğilmez, Orhan Aksoy, Ülkü Erakalın gibi yönetmenlerimiz yabana atılamayacak bir üslûp yaratmışlardır. Sanırım genel havasıyle yeniden ele alınacak, yarınlara daha olumlu biçimde açtırılacak Türk sinemasında bu garip, ama içten üslûp çalışmasının büyük yararı görülecektir. (Nitekim, sinemamızın başarılı senaryocusu Ayşe Şasa «Balatlı Arif», «Utanç» gibi ürünlerinde, bir bakıma böyle bir üslûbun verilerini kullanmıştır. «Son Kuşlar»ı da katabiliriz örneklememize.) Nasıl bir üslûptur bu? Hikâye örgüsü kızla erkeğin aşkına dayanmaktadır. Çerçevelemede duygusal anların çarpıcı kullanımı söz konusudur. Kızla erkeğin ilişkileri, bir nedenden sarsılır, bozulur. Hikâye böylece sürüp gidecektir. (Önemli örneği: O. Aksoy'un Kerime Nadir'den kaynaklanmış «Hıçkırık» filmi.) Oyuncular, sürekli duygusal anların abartılmışlığını yaşarlar. (Bu soy filimlerin en güzelerinden, en önemlilerinden biri olan «Bir Şoförün Gizli Defteri»nde paşa kızı Çiler - şoför ilişkisi dediğime açıklık kazandıracaktır. Çolpan İlhan, Eşref Kolçak'ın bir şoför olduğunu söyleyerek aşkı inkâr eder. Sonuçta, paşa kızı Çiler, Bursa kerhanesinden E. Kolçak'a haber gönderir, kurtaracaksa kendini ancak şoför sevgili kurtarabilecektir.) İçtenliğiyle önemsenebilecek bu üslûptan başka yönlere açılmak çok zor bir mesele değildir.

Atıf Yılmaz'ın hemen hemen bütün filimleri popülist bir kaynaktan yola çıkar. Üstün düzeyde bir estetik

anlayışla inceliklere ulaşabilirler. Lütfi Ö. Akad'ın unutulmaz «Vesikalı Yârim»i, «Kader Böyle İstedi»si hep bu içten üslûbun kural dışı başarılara ulaşmış örnekleridir bence. Metin Erksan'ın «Acı Hayat»ı, Duygu Sağıroğlu'nun «Ben Öldükçe Yaşarım»ı hatırlanmalı... Yılmaz Güney «Umut», «Seyyid Han», «Umutsuzlar» gibi ürünlerinde hep gerçekçilikle sıcak, insancıl bir duyarlığı kaynaştırmıştır.

Görülüyor ki, bizim sinemamız, geçmişi açısından, daha çok, duygulu «küçük hikâyeye» yaslanmaktadır. Akad ustanın «Gelin», «Düğün» gibi, kuruluş açısından romana yaslanan filimleri, belki sinemamızın ayrı bir yönünü belirlerler; ama, bu yoldan nereye dek gidilir, tartışılmalı. (Seyirciyle çok olumlu biçimde ilişki kurabilmiş Yılmaz Güney'in filimlerinde, «Baba»yı anmazsak, hikâye son kerte yalındır, içtendir, duygusallıktan soyutlanmamıştır.)

Peki, bu içten üslûplaşma karşısında «entellektüel izleyicinin» tutumu nedir? Şüphesiz «entellektüel izleyici» kötü niyetli ihanetler toplamıdır. Alaya alma, horlama, küçümseme züppeliğinin kısır döngüsünde debelenmektedir «entellektüel izleyici». Burada kimi «entellektüellerimizin» işte yapımcı sermayeyi kurtarmak için beyin yıkıyor, yönetmenle bilinçsiz senaryocu da ona âlet oluyorlar gibisinden budalaca sözler edeceklerini iyi biliyorum. Oysa, mesele çok daha karmaşıktır: a) Yapımcı «beyin yıkayan» filimlerde birkaç milyonluk *gülünç* sermayesini düşündüğü kadar, yufka yürekliliğinden gerçek'i aktarmak istemez. İyice naiftir. b) Seyirci pek çok nedenden koşullandırıldığı için gerçek'i aramamaktadır sinemada, tıpkı yaşamda olduğunca. c) Yönetmenle senaryocunun zorla araladıkları kapılardan geri dönmek istememeleri doğaldır. Kapıları azıcık daha

aralama özlemiyle çırpınıp dururlar. ç) «Entellektüel izleyiçimiz» televizyonda gördüğü iğrenç maskaralıklara dayanarak, Türk sineması üzerine bol keseden konuşur. Meselenin çözümlenmesinde suçlamaktan öteye geçmez. Düpedüz pasif ve asalaktır!

Bir de şunu belirteyim: Türk sinemasında iyi, iyiye yakın bir çalışma yakalayan eleştirmen son kerte dürüst davranmaktadırlar. (Son bir yılın eli-ayağı düzgün yerli filimleri için Atillâ Dorsay'ın, Aydın Sayman'ın, Burçak Evren'in günlük gazetelerde yazdıklarını anayım.) Edebiyat alanında olduğundan çok daha dürüst, önyargısız...

Sinemamızın kısa yoldan panaroması bu. Öyleyse ne olacak? Şu günlerde sinema meselesine de eğilecek olan devletimizin duruma katkısı ne olabilir? Gerisinde, gerçekten unutulmayacak bir yığın filmi olan Türk sineması, elbette olumlu yanlarıyle geliştirilecek, olumlu yönleriyle Türk halkına karşı onurlu ödevini yerine getirecek. Bu konuda çeşitli açık oturumlar, soruşturmalar düzenlendi. Sinemayla dolaylı ya da doğrudan doğruya ilgilenen kimselerin görüşleri öğrenildi. Kuşkusuz, tümü de yararlı çabalar. Bunlara devletin sinemayla ilgilendiği ülkelerdeki yasaları, görüşleri, çözüm yollarını da eklemeli. En azından meseleyi değerlendirebilmek için.

Belirgin tehlikelerden söz edelim: Devlet, bir dolu çıkmaza yol ararken sinemaya da el uzatıyorsa çok sevindiricidir. Ama, devlete bu konuda bilgi vereceklerin iyi niyetli-kötü niyetli ihanetlerden kaçınan kimseler olması şarttır. Yoksa, devletin korkunç kertede önemli meselelerle başbaşa olduğu bir dönemde, salt sinemayla uğraşmasını beklemek apaçık bencilliktir.

Yeşilçam Sineması'nı yok sayarak hiç bir yere gidilemez kanısındayım. Akad'ıyla, Yılmaz'ıyla, Güney'iyle Yeşilçam sineması, yarının Türk sinemasına ışık tutabilecek pek çok örneği içermektedir. Sinemamız üzerine konuşurken soyut ve düşsel görüşleri bir yana atıp somut örneklerden yola çıkmalı derim kendi adıma...

o

BU AY ÇIKAN VARLIK YAYINLARI

o H. G. Konsalık: *Korkunç Yüzlüler* (Roman), 20 TL.

o Ivan Turgenyev: *Babalar ve Oğullar* (Roman), 15 TL.

o Ziya Osman Saba: *Geçen Zaman - Nefes Almak*, 10 TL.

o Dr. A. Morali - Daninos: *Cinsel İlişkiler Tarihi*, 10 TL.

o Joseph Lajugie: *Ekonomik Sistemler*, 10 TL.

o *En Güzel Türk Fıkraları*, 10 TL.

o *İsviçreli Robenson* (Çocuk Romanı), 4 TL.

DÜŞÜNCE SAĞLIĞI

Vedat Günyol

Nicedir, Dr. Atabek'ten aldığım, beni *düşünce sağlığı* üzerinde durmaya çağıran mektubuyla cebelleşiyorum. Bu konu, haftalardır kafamın bir yerinde, belirsiz bir köşesinde, alttan alta dürtülerle ön plana çıkmaya çalışıyor, bütün geri tepme, uyutma çabalarıma, tembelliğime meydan okuyarak. Ama ne denli diretmeye çalışsam da para etmiyor.

Şöyle diyor Dr. Atabek mektubunda:

«Bir süreden beri *düşünce sağlığı* üzerinde düşünüyorum. Çevresiyle uyuşan kişi genellikle ruhsal dengede sayılıyor. Bunda, temel bir yanlışlık var. Çağının gerisinde kalmış bir çevreyle uyuşmayan kişi, bu uyuşmamanın kutsal ateşiyle yanan bir kişi, daha sağlıklı olmalı. Toplumların hoşgörüsüzlüğü ile karşılaştığı için ruhsal dengesinin sarsılması, yeni bir dengeye kişiyi ulaştıracak yol. Toplumumuzda *düşünce sağlığı* incelenmedi. Eğitimsizlik yüzünden, pek çok yanlışlığa inanan köylü, toplum şartlamalarıyle insancıl duygulardan uzaklaşan kentli, reklâm ve propaganda kampanyalarıyle yanıltılan kişi, nasıl sağlıklı olabilir.

Nedir, ne olabilir *düşünce sağlığı*, ya da *sağlıklı düşünce*? Kalıp düşüncelerden, dogma'lardan uzakta, salt aklın mantığın, sağduyunun ışığında varılan düşünce değil mi, bir bakıma?

Dünyanın hemen her yerinde, toplumlara malolmuş birtakım düşünceler, inanışlar vardır. Başlangıçta, günün koşulları doğrultusunda, insan mutluluğunu amaçlayan birtakım düşünceler, zamanla gerçekliğini yitirmekle birlikte, kurulu düzen adına vazgeçilmez, katı bi-

rer dogma niteliği kazanırlar. Bu düşünceler, belli bir azınlığın, egemen azınlığın korunma silâhı olarak, çağın gereklerini hiçe saya saya büyük kalabalıklara maledilirler.

Toplum bu kalıp düşüncelerin bekçisi durumuna getirildi mi, zorbalık, büyük çoğunluğun zorbalığı başlamış demektir. Batı'da Hıristiyanlığın, Doğu'da Müslümanlığın yüzyıllarca önce koyduğu kurallar, tartışılmaz bir kesinlikle, tepeden inme buyruk gücüyle milyonlarca insana - kafasını işletmeden, işletmeye fırsat vermeden - benimsetilmiş değil mi? Hâlâ da benimsetilmeye çalışılmıyor mu? Böyle bir durumda - dünyanın çoğu yerinde olduğu gibi - bizde de insanların düşünce sağlığı, toplumda ağır basan inanış ve düşüncelere uyarlıkla ölçülür olmuştur.

Çağımızda, bütün dünyadaki egemen azınlığın ekmeğine yağ süren yeni bir taktik bulunmuştur; kurulu düzenin dayandığı düşünce ve inanışlara tepki, artık eskiden olduğu gibi, yalnız iktidardaki bir avuç çıkarcının polisi jandarmasıyle gösterdiği coplu süngülü eylemiyle değil, doğrudan doğruya belli bir doğrultuda koşullaşmış çoğunluktan gelmektedir.

12 Mart muhtırasının ilk haftalarındaydı. En aşağı üç dört yıl önce liseden diploma almış, her biri belirli dallarda üniversitede okuyan yedi sekiz öğrencimle Harbiye'de buluşup, yeni evlenen bir öğrencinin evine gidecektik. Niyetimiz hem yeni evlileri kutlamak, hem de eski günleri anmaktı. Akşam, Harbiye'de bir sinemanın önünde buluştuk. Aramızda, bir Amerikalı, bir de Japon delikanlısı vardı. Türk edebiyatı üstünde tez hazırlamak için gelmişlerdi Türkiye'ye. Önce iki kişi, yeni evlilerin evine gittiler. Öğrenci henüz gelmemişti, söz verdiği saatte. Kalkıp topluca bir kahveye gittik. Vakit geçir-

mek için. O günlerin kuşkulu havasını hesaba katarak, ikişer üçer masalara dağıldık. Sonra kalkıp - iyi niyetimizin kurbanı olarak - bir dar sokak içindeki eve gittik topluca. Evde yine kimse yoktu. Zili birkaç kez çaldık. Derken, bitişik evlerin pencerelerinden kadınlı erkekli kafalar sarkmaya başladı. Bir kuşku rüzgârı bütün bir semti bir anda yerinden oynatır sarsar olmuştu. Homurtular yükselmeye başladı, pencerelerden pencerelere yankılanarak. Yedi sekiz delikanlı, başlarında ak saçlı bir adamla bir evde toplanmaya gelmişlerdi. Anarşistler olmalıydılar. Yeni bir banka soygununun planlarını hazırlayacaklardı belki. Çil yavrusu gibi dağılıp, bozuntuya da vermeden, dar sokakları geçip, ana caddeye attık kapağı. Tam o sıra, yeni evliler soluk soluğa arkamızdan yetiştiler. Ama, iş işten geçmişti. Artık dönüp eve gidemezdik. Olanlar olmuştu. Evlilerin mahalledeki dirliklerini korumak zorundaydık.

Bu küçücük, ama anlam bakımından büyük olay neyi gösteriyordu? Şunu: O günün iktidarı, tepki gücünü - doğruyu, eğriyi, güzeli, çirkini ayırd etmeden, edemeden - belli bir inanışa göre koşullanan halka geçirmiş, ona bir çeşit bekçilik, düzen koruyuculuğu görevi yüklemişti. İhbarlar, gammazlıklarla beslenen bu görev, nice nice suçsuzun aylar ve yıllarca özgürlüğünün elinden alınmasına, nice haksız tutuklamalara, hapisliklere yol açmıştı.

Güçsüzlüğü, dar görüşü ile yurdu anarşiye sürükleyen bir iktidarın, beceriksizliği sonucu Türkiye'yi korkunç bir güvensizlik kaplamıştı. Bu güvensizlik, genci yaşlısı ayırdedilmeden bütün ilerici aydınlara karşı genel bir kuşkuya yol açmıştı halkta, o henüz gözü açılmamış, kurdu kuzuyu ayırdedemez halde bırakılan halkta.

Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi, Türkiye'de de o günlerde, bir düşüncenin, bir davranışın doğru ya da yanlış olduğu düşünülmez, düşünülemez olmuştu. Bir düşünce tehlikeli miydi, değil miydi. Yalnız buydu önemli olan. Toplum bu yolda koşullandırılmıştı. Tehlikeydi önemli olan. Genç olmak, üniversiteli olmak tehlikeliydi. Üç dört gencin bir araya gelmesi, bir eve girmesi tehlikeliydi. Elinde, çantasında kitap taşımak tehlikeliydi.

Bu düşünce neye göre, nasıl tehlikeli olabilirdi? İktidardaki azınlığın çıkarı ile çatışır olmasına göre. Çoğunluğa mal edilen böylesi bir tutum, azınlık için güvenceydi. Halkın güvencesi neydi, peki? Herkesçe kabullenen, körü körüne kabullenen ortak düşünceye aykırı düşmemek.

Oysa, büyük çoğunlukça paylaşılan bir düşünce veya duygunun doğru olması gerekmezdi her zaman. Nitekim, öyle olmuştu. Çevresiyle uyuşmak, Dr. Atabek'in de dediği gibi, ruhsal dengenin şaşmaz koşulu sayılıyordu. Nasıl sayılmasın ki, sıradan her insan bütün ruhsal ve düşünsel güvenliği komşusuna ters düşmemekte arar. Başka çaresi de yoktur. Yoksa, paryalaşır, dirliği düzenliği gider elinden.

Peki, çoğunluğa çeşitli yollardan maledilen kalıp düşünce dışında, adına *sağlıklı düşünce* dediğimiz şeye nasıl varılır? Descartes gibi, *tabula rasa* yoluyle, kendinden önceki bütün bilgilere sünger çekip, doğruları yeni baştan bulmaya yönelerek mi? İnsanlığın yüzyıllar boyunca geliştirip oluşturduğu düşüncelere sünger çekilebilir mi? Descartes çekebilmiş mi? Aşağı yukarı, kendisinden yüz yıl sonra Nietsche'nin «Öldü» diye ilân ettiği Tanrının varlığını kanıtlarken bile, yine de, kendi

kafasını oluşturan o yüzyılların düşünce birikiminden yararlanmamış mıdır ister istemez?

Sağlıklı düşünce neyle sağlanabilir öyleyse? Bir dökümle, bütün karşıt düşüncelerin hesaba katıldığı bir dökümle. Düşündüğümüz şey üstünde bildiklerimizi karşıtlarıyle çekişe tartışa değerlendirmemek, ister istemez sağlıksız düşüncelere götürür insanı. Bu, birey için olduğu kadar, toplum için de aynıdır. Bir Amerikan düşünürü, «Birey için bir ahlâk, toplum için ayrı bir ahlâk» olmaz diyor. Buna dayanarak, birey için bir düşünce, toplum için başka bir düşünce olamaz diyebiliriz. Sağlıklı düşünce bireyden de çıkabilir, toplumdan da.

Thomas Mann, «Özgür (isterseniz sağlıklı deyin) düşünceli aydın, toplumdaki yeri, yalnız bağlı olduğu veya kendi seçtiği sınıf için geçerli olmayan gerçekleri hiçe saymayan adamdır,» derken, sağlıklı düşünceye varmak için yapacağımız dökümde, karşıtları da hesaba katma zorunluğuna tutarlı bir destek getirmektedir.

Demek, sağlıklı düşünce, insanın her türlü dogma'lardan, devlet zoruyle kabullendirilmiş düşüncelerden uzakta, aklın, mantığın, sağduyunun ışığında varılan, karşıtları hesaba katarak varılan düşünce oluyor.

Yazımı Galile'nin bir sözü ile destekleyerek bitirmek istiyorum:

«Dünyanın durmadan döndüğünün farkında olmaksızın da, onurlu bir insan olarak yaşamak mümkündür. Ama, bir kimse, jandarma zoruyle dünyanın döndüğünü, ya da dönmediğini ispatlayanlara inanır, ya da onların yolunda yürürse, insan olmaktan çıkar.»

HALK SANATI VE BİR YAKLAŞIM

Hüseyin Erdem

Türkiye halkı da kardeş dünya halkları gibi, kendi yaşantısından, uğraşlarından izler taşıyan birçok değerler yaratmış: İsteyip de elde edemedikleri, ulaşmaya çalıştıkları, karşı oldukları ya da benimsedikleri; kısaca, özlemleri yer almış bu değerlerde. Aynı topraklar üzerinde yaşayan çoğunluğun, düşünce ve eğilimleri yine çoğunluğun ortak yargısından ve aynı toplumsal süreçten geçerek biçimlenmiş, gelmiş günümüze ve uzanacak yarınlara. Halkın yarattığı bu değerlere *halk sanatı* dersek, bu sanatın her ülkenin kendi 'toplumsal gelişme evrelerine' paralel olarak çeşitli biçimlere büründüğünü görürüz. Sınıfların ortaya çıkmadığı, sınıfsal çelişki ve çatışmaların belirginleşmediği 'ilkel toplumlarda' ortak bir bilinci yansıtan türdeş bir halk sanatından söz edilebilir belki. Oysa, tarihsel gelişim içinde, sınıf çatışmalarının su yüzüne çıkmasıyla birlikte, günümüzde halk sanatı (şiir, türkü, mani, masal, söylence, dans vb.) kavramlarının dikkatlice kullanılması gerekiyor.

Özellikle, sanayinin gelişmesi 'geleneksel halk sanatının' yavaş yavaş ölmesine, ya da verimliliğini yitirmesine yol açan etkenlerden biri olmuştur. Emekçi kitlelerin güçlenip seslerini duyurmasıyla birlikte 'geleneksel halk sanatı' yeni biçim ve özlere yönelme gereğini duymaya başlamıştır. Sözü geçen tarihsel gelişim ve değişimin yankısı kendisini halk sanatında ve halk sanatçılarında göstermeye başlamıştır. Nesimî, Mahzunî, Zamanî, İhsanî gibi ozanların ortaya çıkışı bu yankının sonucu olsa gerek.

o

Halkımız sevinmiş, coşmuş türküleriyle; yasa bürünmüş, ölümlere şivan kurmuş, ağıtlar yakmış. Halaylar çekmiş bir eksikliği, bir özlemi duya duya:

Değirmenin deresinde / Güller biter yöresinde / Aşiretler halay çeker / Kara kardaş yok arasında.

Halk sanatı ürünleri içinde, halkın en etkin silâhı kuşkusuz türküler olmuş. Öyle ki, canı, kanı yer alır bütün cömertliğiyle bu türkülerde halkın. Ama, yaratılan ve bütün dünya insanlarına sunulan halk sanatının bedeli nasıl karşılanmış?

Halktan koparılıp alınan bu değerler, çoğunlukla üç beş aydının elinde kalmış. O, özene bezene yaratılan, yaratıldıkları zamandan günümüze dek oya gibi işlenen ürünler, ya bazı ünlü sanatçıların yapıtlarını süsleyen 'meta' durumuna getirilmiş, ya da birkaç kişinin elinde yorumsuz, katkısız, ikinci üçüncü elden derlenerek sürülmüş piyasaya.

Halk sanatını ele alıp inceleyen, onu yozlaştırmadan yine halka sunan kaç sanatçı, kaç aydın sayabiliriz?

Öte yandan egemen sınıflar, gerçek anlamda halk kültürünün yayılmasına sürekli engel olmuşlar; onu, müzelik mal, hediyelik eşya durumuna getirmişlerdir. Burjuvazinin yayın organları da, gerektiğinde halk sanatı ürünlerini yozlaştırarak kullanma çabasından sakınmamıştır kendini.

Durmadan yaratan halk, yaşantısından ve yüreğinden sunduğu değerleri de kaptırmış elinden, tıpkı kaptırdığı, yitirdiği evlâtları gibi. Ve çaresizliğiyle başbaşa kalmış:

Eledim eledim höllük eledim
Aynalı beşikte bebek beledim
Büyüttüm besledim asker eyledim
Gitti de gelmedi buna ne çare

Ve yine yitirilenlerine ağıt yakmak kalmış halka:

Dervişin mendili ala
Bülbül konar daldan dala
Ben öpmeye kıyamazdım
Belemişler kızıl kana

Sınıflı toplumlarda, egemen sınıf, kitleleri kendi çıkarları doğrultusunda koşullandırma amacıyla eğitim ve propaganda yapma eylemindedir. Bu duruma karşı çıkan aydınlar ise, devlet kurumlarından elenir, atılır çoğunlukla. Buna, halk edebiyatı ile ilgili bir örnek verebiliriz: Yıllar önce Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde profesörmüş Pertev Naili Boratav. Şimdi yabancı ülkelerin üniversitelerinde büyük başarılarla halk edebiyatımızı okutuyor. Türkiye'de de okutulurmuş halk edebiyatı bir zamanlar. İzleyelim Boratav'ın kitabından: «Halk edebiyatı, fakültemizde dört sömestirlik bir devrede okutulmaktadır... *halk edebiyatı dersleri*, her şeyden evvel talebenin ders kitabı ihtiyacı düşünülerek meydana getiriliyor.» Ve devam ediyor: «Türkçede halk edebiyatı mevzuları üzerinde derli toplu eserler olsaydı, belki bu kitabı yazmakta bu kadar acele etmezdim.»[1]

Oysa bugün, örneğin İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde dört yıl boyunca sadece *divan edebiyatı* okutulmaktadır. Fakültede ne bir *halk edebiyatı kürsüsü*, ne de *çağdaş edebiyat kürsüleri* yer alıyor. Acaba, Türk diline ve kültürüne sadece bu belli sınıfın malı olan edebiyat mı katkıda bulunmaktadır? Çağdaş düşünceye aykırı düşen bir yorumla ele alınan divan edebiyatı da bu durumuyla öğrenciye katkıda bulunmaktan çok, onu geriye götürme

eğilimindedir. Eğitim sisteminin bütün aşamalarında aşağı yukarı görülen budur. Eğitim ve devlet yayın kurumlarında, halk sanatı ürünlerine yer verilmesi, ulusal kültürün zenginleşmesi bakımından büyük önem taşır. Bu konuda da şöyle diyor Boratav: «Folkloru amatörlerin işi olmaktan çıkarmak, ilmî bir faaliyet sahası olarak kabul edip, çalışmalarını ona göre teşkilâtlandırmak, bizim memleketimiz gibi çok zengin folklor hazinelerine sahip, fakat aynı zamanda folklorik mahsullerin, belki başka memleketlerden daha büyük süratle kaybolmasını icap ettiren şartlar içinde yaşayan bir memleket için artık zaruret halini almıştır.»[2]

o

Günümüzde egemen sınıfsal çatışmaların üstünde, *çelişkiler üstü* bir halk sanatı düşünmek yanılgılara yol açabilir. Halk sanatını 'müşterek bir halk ruhunun mahsulü' saymak, kapitalci burjuva düzenine karşı, bir yandan 'ilericilik' gibi görünürken, öte yandan bu düzenin zaten istediği 'uzlaşmacı tutuma' itebilir. Bütün bunlara rağmen, ülkemizde, 'müşterek bir halk ruhunun mahsulü' sayarak da, halk edebiyatına yer verilmemiştir gerçek anlamıyla. Bu tutum egemen güçlerin tedirginliğinin sonucu olsa gerek.

---

[1] [2] *Halk Edebiyatı Dersleri, Pertev N. Boratav, Ankara, 1942 (s. III ve 17).*

BENİM SÖZLÜĞÜM
ADAK

Cengiz Gündoğdu

Bir dileğimizin olması için evliyalara adadığımız şeylere adak denir. Adak, evliyadan evliyaya değişir. Örneğin, Siydi Gameri'ye sütlü sahlep adanır. Ethem Dede'nin adağı, bildiğimiz göbek atmadır. Abdülselâmenesmer'e zeytinyağı adanır. Yalnız, önceden ıssız bir yere gidip üç kez, «Abdülselâmenesmer» diye bağırmanız gerekir. Dileğiniz olduktan sonra zeytinyağını kapalı bir kutu içinde denize atacaksınız. O gider gideceği yere.

Ülkemizde her yörenin kendine göre beş on evliyası vardır. Halkımız bu konuda pek öyle ince eleyip sık dokumaz. Şöyle bir yolun kıyıcığında suyu çekilmiş bir ağaca bez bağlayın, iki üç gün sonra gelin bakın, bezden göremezsiniz ağacı. O, beri benzer, bayağı bir ağaç değildir artık. Kutsaldır, bir adak ağacıdır.

Şimdi halkı, bir güzel çirkinsemek var işin içinde. Güzel de olur... Efendim, bu halk gericidir... Efendim, bu devirde evliyalara adak adamak da ne oluyor... Efendim, koyu bir bilgisizlik bu... Efendim... Hepsi doğru... Hepsi doğru da işin içinde bir başka iş var... Hani, aramızda söyleriz, birinin işi sarpasardı mı, bir çıkar yol kalmadı mı, «Onun işi Allaha kaldı,» deriz. Bilirsiniz, bir iş Allaha kaldı mı, o iş olmayacak demektir. İşte adağın kökeninde bu vardır, Her bir işimizin Allaha kalması...

Yüzyıllardır bu halkın en küçük istekleri bile Allaha kalmış... Hastasına doktor yok... Çocuğuna öğretmen yok... Ağanın, zorbanın, sömürücünün karşısında yapayalnız... Güvencesi yok, dayanağı yok... Ne yapsın

halk? Evliya yaratmış, evliya bulmuş... Evliyalara koşmuş...

Adağın büyüğü, küçüğü, değerlisi, değersizi yok, hepsi bir. Hepsinin değeri büyük, eşit... Halk, kesesine göre evliya yaratmış, kesesine göre adak bulmuş. Parası olan beş on kilo sütlü sahlep, ya da zeytinyağı adar. Parası olmayan kapı arkasında atmak için göbek adar.

Aslında bu iş çağ dışıdır. İnsanoğlunun evrende fink attığı bir devirde, patrondan isteyeceği avans için bir işçinin adakta bulunması, kan uyuşmazlığından bütün çocukları ölen bir ananın, karnında taşıdığı bebek için kilolarca zeytinyağı adaması, iyi bir koca için genç kızların Telli Baba'ya koşması, personel yasasındaki haksızlığın düzeltilmesi için cebi delik memurun kapı ardında göbek adaması... Evet, hepsi hepsi çağ dışıdır. Ama, bu bir yasadır. Halkın sorunları çağa uygun yöntemlerle çözülmezse, halk ister istemez çağ dışı çözümlere başvurur.

Adak, bir yıkılışta, bir umarsızlıkta son tutamaktır, umudun son fışkırmasıdır. Adak, Türkiye gibi çağ dışı kalmış bir ülkede, sorunlarının çözüm yolunu bilmeyen yoksulun son umududur.

Aslında, ne türlü olursa olsun hiç bir adağın kişisel bir dokuncası yoktur kişiye. Ama, kimi kişiler, durup dururken insanlığa adarlar kendilerini... Evliyalara bir şey adayacaklarına, kendilerini insanlığa adayanların başından hiç bir zaman bit eksik olmaz.

ANADOLU TÜRKÇESİ
LVII

İsmet Zeki Eyuboğlu

ADALET, ADİ, AHALİ, AHBAP, AHLÂK, AHMAK, AKIL, AKRABA, AYARLAMAK, AYNEN, AYNI.

Adalet, arapça *adl* (eşitlik) den. Arapçada deveye, başka bir yük hayvanına yükletilen iki yük denginin eşit ağırlıkta olmasına *adl* denir. Sözün kökünde bugünkü *doğruluk* anlamı yoktur. Bütün arapça sözlerde olduğu gibi, *adalet* de türkçeye islâm diniyle girmiş, sonradan anlamı değişmiştir.

Adi, arapça *âde* (t) den. Gerçek anlamı alışılagelen, her gün görülerek, denenerek yapılan davranış, eylem demektir. Sonradan *değersiz, önemsiz, bayağı* gibi anlamlarda söylenir olmuş. *Âdi* daha çok *âdet edinilen davranış* demektir. Türkçede *aşağı, bayağı* anlamında söylenir.

Ahali, arapça bir yerde oturan, bir yerde yerleşerek kalan anlamına gelen *ehl*'den çoğuldur (ehiller demektir). Zamanla *topluluk, halk*, daha doğrusu *soyluların dışında kalan topluluk* anlamını içermiş. Ehl sözü, evin yönetimini elinde bulunduran, kadın, ev kadını, eş anlamına da gelir.

Ahbap, arapça sevgili anlamına gelen *habîb*'den. Sözün kökü sevmek anlamında söylenen *hubb*'dur. Bundan *sevilen, sevgili* karşılığı *habîb* türemiş. *Ahbap* ise *habîb*'in çoğulu olup, *sevgililer* demektir. Türkçede tekil olarak kullanılır.

Ahlâk, arapça *tutum, davranış, huy* anlamında *hulk*'tan. Gerçek anlamı *iyi, güzel* davranışlar (*hulk*'un çoğulu) demektir. İnsanın *yaratılışı* (özyapısı, öz niteliği) anlamına da gelir. Bugün daha çok *morale* karşılığı tekil olarak kullanılır.

Ahmak, arapça *şaşkın, akılsız, ölçüsüz* anlamına gelen *humk*'tan. Gerçek anlamı *en akılsız, en ölçüsüz, en dengesiz, en dangalak* demektir.

Akıl, arapça devenin ayaklarına vurulan *köstek* anlamına gelen *akl*'dan. *Âkıl* (akıllı) ayağı kösteklenmiş deve demektir. Sonradan insanı aşırı davranışlara karşı engelleyen, dizginleyen yetenek, istem gücü anlamında söylenir oldu.

Akraba, arapça *yakın, bitişikte olan*, yer bakımından birinin, bir nesnenin yanında, yakınında duran anlamında *kurb* sözünden gelir. *Kurb*'dan türeyen *karîb* ise yakında olan, yanda, yakında, bitişikte bulunan demektir. *Akraba* bu *karîb* sözünün çoğuludur, *yakında, yanda olanlar, bitişikte bulunanlar* anlamında söylenir. Sonradan kan yakınlığı, soy özdeşliği olanlar için kullanılmaya başladı.

Ayarlamak, arapça *ölçü taşı*, altın ile gümüş gibi değerli madenlerin karışımındaki *oran* anlamında *iyar* (ayar) dan. Türkçe *la-mak* eklerini alarak düzenlemek, oranlamak, ölçüye vurmak, dengeye getirmek anlamında söylenir olmuş. Türkçede başka bir anlamı da kandırmak, aldatmak, bir kadınla, kızla ilişki kurmaktır.

Aynen, arapça *göz* anlamına gelen *ayn*'den. Gerçek anlamı *göze göründüğü gibi olan, görünüşe göre, göründüğü oranda* demektir. Türkçede *tıpkı* karşılığı söylenir. *Ayn* sözünün ikinci anlamı da *kaynak, pınar* demek-

tir. Gözden yaş aktığı, gözün sulu olduğu nedenle *gözle* pınar, kaynak arasında bağlantı vardır. Nitekim, türkçede *göz* ile *pınar, kaynak* anlamına gelen *göze* sözleri kökdeştir.

Aynı, arapça *göz, pınar, kaynak* anlamında *ayn*'den. Göründüğü gibi olan, göründüğü oranda bulunan, göründüğünün, göz gördüğünün tıpkısı olan demektir.

o

BİZE GELEN KİTAPLAR

o *Yara* (Roman): E. K. Ertur. Cemses Yayınları. 20 TL.

o *Umut* (Oyun): Nuri Pakdil. Edebiyat Dergisi Yayınları. 7,5 TL.

o *Pencerede Üç Çocuk* (Hikâyeler): Remziye Batuhan. 10 TL.

o *Kan Çiçekleri* (Şiirler): M. Zeki Gezici. Akademi Kitabevi Yayınları. 5 TL.

o *Erdemir Grevinin İç Yüzü:* Disk Yayınları.

o *Öğretmenin El Kitabı:* Celil Altın.

o *Herodot Tarihi:* Remzi Kitabevi. 35 TL.

o *İnsan ve Kültür:* Bozkurt Güvenç. Remzi Kitabevi. 30 TL.

o *Ufukta Beyaz Bir Yelken* (Potemkin Zırhlısı Tarihinden Bir Yaprak): V. P. Katayev. Türkçesi: Güneş Bozkaya. Yar Yayınları, İstanbul 1974, 25 TL.

OLAYLAR YORUM İSTEMEZ

(16.2 - 15.3.1974 olaylarının tamamı Tercüman'dan derlenmiştir.)

Oğuz Arıkanlı

16.2. Bir adam, bir başka adama: «— Seni davul gibi çalarım» demiş. Vay sen misin diyen? Çekmiş bıçağı... Beş altı yerinden batırmış kendi vücuduna. Sonra da: «Haydi çal bakalım şimdi» demiş, «nasıl çalacaksan...» Yeni hükümetten dolayı paniğe kapılmış iş çevrelerine ithaf olunur. (Rauf Tamer)

17. — Hayatta tek dikili ağacım yok. Yeni bakanlar gibi konuştuğuma bakmayın. Vallahi yok. Daha doğrusu «yok idi...» Dün gittim taksitle bir arsa aldım. Dişten tırnaktan arttırıp ödeyeceğim. Diyeceksiniz ki, «Deli misin? Arsaların kamulaştırılacağına dair, her birinin üstüne bir gecekondu kondurulacağına dair, hükümet avaz avaz bağırırken, arsa alacak zamanı mı buldun?»

Arzedeyim:

Efendim, bendeniz onun bunun malı, elâlemin mülkiyet hakkı için yıllardır, burada kelleyi koltuğa almış ne diye savaşıp duruyorum Allahaşkına? Düşündüm, taşındım. En iyisi borç-harç bir arsa alayım da, bu savaş bari kendi savaşım olsun dedim. Kim yapacaksa gecekonduyu, gelsin yapsın bakalım. (*Not:* Dededen kalma bütün topraklarını Akyazı'da köylüye dağıtmış bir ailenin oğluyum. Helâli hoş olsun. Fakat, bu arsayı alın terimle alıyorum. Ecevit dahil, kim el uzatırsa, orası bir tek şe-

kilde işgal edilebilir. Önce benim vücudum ortadan kalkmakla.) (Rauf Tamer)

20. *Çağın olayı*, yani Soljenitsin'in yargılanamayışı ve ardında bıraktığı bilginler, yazarlar, düşünürler savaşı, Marksizmin veya komünizmin veya bilimsel sosyalizmin.. bu sarıcı insanlık umudunun alınyazısını - hiyeroğlifin veya mıh yazısının okunuşu gibi - çözmüş, yaşayan alfabeye ve sözlüğe çevirmiştir. Sadece ekonominin kendisi için bile olsa, *hürriyetsizlik* içinde ekonominin süper devlet görüntüsüne dahi bağımsızlık bırakamayacağı, yargılama hakkının bile korunamayacağı ortaya çıkmıştır.
Ve Çağın Olayı, bunlar kadar önemli bir gerçeği daha suyun yüzüne çıkarmıştır: İnsan artık - Sibirya'nın harita dışı bir noktasında da olsa - yalnız değildir.
Soljenitsin Olayı'nı bir Çağın Olayı çapında kavrayamayanların, onu bir «*iç mesele*» veya - hattâ - bir «*istismar konusu*» sayanların kaderi Kremlin'in kaderinden daha yüz ağartıcı olmayacaktır. (Tarık Buğra)

22. İslâm devletlerinin ayrı bir «Blok» halinde dünya politikasına müessir olması isteniyorsa, ona bir basit altyapı desteği (petrol) kâfi görülmemelidir. Yani, İslâm âleminin dış politikası, ortakları devletler olan «Beyneddüvel» bir dev petrol şirketinin dış politikaya tesirinden farklı olmalıdır.. Petrolden çok daha verimli ve devamlı bir manevî enerji kaynağına istinad etmelidir bu politika.. İslâmın medenileştirici vasfını yaşamalı, yaymalı ve bütün dünyaya İslâmın tebliği vazifesi yüklenmelidir. (Ergun Göze)

3.3. S. Arabistan'dan Türkiye'ye turist akını başlayacak.

9. Sosyalizmin formülü: «Bütün üretim araçları devletindir»den ibarettir. Fakat, uygulama, devlet kapitalizmi denilen (bürokrasinin halkı soyması)na dönüştür. Devlet kapitalizmi, bugün hâlâ, özel kapitalizmin 19. asırdaki ilkel düzenini yaşamaktadır. Toplumlar hızla gelişmekte ve öyle görülüyor ki, kimsenin sosyaiizm ve kapitalizme yüz vermediği bir döneme girilmektedir. Kamu ve özel sektörlerin birlikte var olduğu iktisadî düzen, Doğu ve Batı'da ağırlık kazanmaktadır. (Ahmet Kabaklı)

11. Kabine'nin kurulduğu gün İzmir'de bir uçağımız düştü... Otuz dördüncü gün Paris'te bir uçağımız düştü. Otuz yedinci gün Londra'da bir uçağımız arıza yaptı. Otuz sekizinci gün Hamburg'ta bir uçağımız sakatlandı, Hannover'e indi. Otuz dokuzuncu gün aynı uçağımız Yeşilköy'de havalanamayıp uçuştan caydı. E pes!.. Her kazadan, her arızadan sonra hükümete bir bonjur çekmemiz gerekse, demek ki; «A BENİM FERDA GÜLEY'İM, AYAĞININ UĞURUNU SEVEYİM...» diye başlayacağız yazıya... (Rauf Tamer)

Bugün dünyayı kasıp kavuran petrol'ün vatanı bizim eski vatanımızdır. Yani, Osmanlı İmparatorluğu... Libya'dan yola çıkınız, Basra Körfezi'ne ininiz, Suudî Arabistan'a uğrayıp, Kerkük'e bir selâm sarkıttıktan sonra Kuzey'e doğrulunuz, Bakû'dan vapura binip, Romanya'ya inip, Ploeşti'yi tutunuz. *İşte dünyanın en büyük petrol yatakları ve hepsi de eski Osmanlı toprağı.* Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiye senedi mahiyetindeki LOZAN antlaşması da,

şimdi gün ışığına çıkmış bulunmaktadır ki, aslında bir «*Petrol Bozan*»dır. Zira, sanki milimle ölçüldü ve Türkiye'ye bir tek işe yarar kuyu, tek damla petrol bırakılmadı... (Ergun Göze)

15. Erzincan Askerî Hastanesi Diş Tabibi Emin Emiroğlu, tavşandan tavşana çene naklini gerçekleştirdiğini açıklamıştır. Çene nakledilen tavşan 12 gün yaşamıştır.

o

TİYATRO 74

Aylık Dergi

5 Lira

İsteme adresi :

P.K. 58 Beşiktaş - İstanbul

ÇAN YAYINLARI

1. *Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar:* A. Camus. Çev.: S. Eyuboğlu, V. Günyol, 5 lira, 3. Baskı.
2. *Çağımızın Gerçekleri:* J.-P. Sartre. Çev.: S. Eyuboğlu, V. Günyol, 10 lira, 3. Baskı.
3. *Çağdaş Politika Sorunları:* 21 yazardan, Çev.: S. Eyuboğlu, V. Günyol, 5 lira, 2. Baskı.
4. *Utopia:* Thomas More. Çev.: S. Eyuboğlu, M. Urgan, V. Günyol, 8 lira, 2. Baskı.
5. *Toplum Sözleşmesi:* J.-J. Rousseau. Çev.: V. Günyol, 15 lira, 4. Baskı.
6. *Aydınlar ve Toplum:* Antonio Gramsci. Çev.: V. Günyol, F. Edgü, B. Onaran, 4 lira.
7. *Politika Sanatı:* Gaston Bouthoul. Çev.: S. Eyuboğlu, V. Günyol, 10 lira.
8. *Özgürlük Sorunları:* René Maublanc. Çev.: V. Günyol, A. Bezirci, 3 lira.
9. *Çağdaş Fizikte Doğa:* Werner Heisenberg. Çev.: V. Günyol, O. Duru, 4 lira.

YENİ UFUKLAR : Aylık Sanat, Düşünce Dergisi, Sahibi ve yazı işleri sorumlusu: Vedat Günyol, Teknik işleri yöneten: Hasan Özay, Yönetim yeri: Cağaloğlı, Himaye-i Etfal sokak, Mirat han, No. 202 İstanbul, Yazışma ve havale adresi: YENİ UFUKLAR, P.K. 1034, Karaköy, İstanbul, Telefon 27 49 74, Yıllık abonesi: 60 TL., altı aylığı 30 TL., Yabancı ülkeler için iki katı alınır, İlân: Kapakta santimi 100 TL., sayfalarda 50 TL.

Hilâl Matbaacılık Koll. Şti.
İstanbul

5 TL.